

BUSKAP

6
2003

Redaksjon

Tlf. 62 52 06 00
 Ansvarlig redaktør:
 Jan Erik Kjær
 e-post: jan.erik.kjaer@geno.no
 Journalist: Rasmus Lang-Ree
 e-post: rasmus.lang.ree@geno.no
 Journalist: Solveig Goplen
 e-post: solveig.goplen@geno.no

Redaksjonsråd

Avd.leder Arne Ola Refsdal
 Konsulent Åse Flittie Anderssen
 Avlsleder Torstein Steine
 Fagansvarlig Karin Spanne

Annonser

Adapt DA
 v/Aksel H. Karlsen
 Rådhusgt. 6, 428 - Torget Vest
 3016 Drammen
 Tlf. 32 83 73 83 - 911 99 886
 Faks 32 83 73 82
 e-post: adapt@online.no

Utgiver

GENO - Avl og semin
2326 HAMAR
 Tlf. 62 52 06 00
 Faks 62 52 06 10

Medlemmer av GENO får BUSKAP
 tilsendt. Forøvrig kan abonnement
 tegnes for kr 500,- pr. år direkte til

GENO - Avl og semin,
 2326 Hamar

Utkommer 8 ganger i året

BUSKAPs 55. årgang

Internett:
 www.buskap.no

Grafisk formgivning:
 Ulf Bekkelund

Grafisk produksjon:
 Gjøvik Grafiske as

Forsidefoto:
 5737 Mellingen og de
 andre utstillingsoksene gjør
 en flott markedsføringsjobb
 for GENO.

Foto: Jan Erik Kjær

NO ISSN 0807-5069

Blader merket er medlem av
 Den Norske Fagpresses Forening

fagpressen

Opplagskontrollert

Store tanker – side 8

Hva skjer..? – side 18

Stilfullt – side 30

Festmåltid – side 58

Hva er ei ku?
 – side 62

Leder

Glimrende fravær? 4

Helse Fruktbarhet Miljø

Viktig for storfehelset 40

Hold fokus kalvens første levedøgn! 50

Automatisk mjølkeføring og smitte 52

Føringsautomater for kalv 53

Bygninger Innredning

Mjølkeproduksjon i lausdrift 26

Avl

Avlsnytt 2003 12

Hva skjer i NRF-avlen? 18

5409 Lillebjerka 22

Avl i buskapen – vel installert. Hva nå? 54

Intervjuer Reportasjer

Norge trenger fjellbonden 6

Store tanker 8

«Ille moro!» 24

God kvalitet på Ål 28

Stilfullt og imponerende 30

Må vokse for å overleve 34

Suksess med gårdsturisme 37

Kvalitet, kvalitet, kvalitet 44

58 kunder på to timer 48

Festmåltidet 58

Skuffet over økonomien i samdrifta 64

Organisasjon

Markedsspalten 10

Forskjellig

Vi i TINE 60

Hva er ei ku? 62

Ansvarlig redaktør

Jan Erik Kjær •

Leder

Glimrende FRAVÆR?

I midten av juni var 150 deltakere samlet på Geilo for å diskutere fremtiden for fjellbonden. Arrangørene hadde maktet å samle et stjernespekket lag av foredragsholdere som ga tilhørerne mengdevis av inspirasjon og tankevekkere om hvordan man skal møte morgendagen på en mer offensiv måte enn hva som ellers preger bondenæringa. Gjennom to dagers faglig og sosialt samvær fungerte konferansen som en etterlengtet møteplass hvor man greide å sette fokus på optimisme i en tid som for mange kan oppleves som dyster. Nettopp slike arrangement burde det finnes flere av, slik at den norske bonden kan løfte hodet og finne yrkesstoltheten som han faktisk med rette bør ha.

De som hadde tatt veien til Geilo reiste hjem med verdifull bagasje. Slik sett er det ingen ting å utsette på det usedvanlig vellykkede arrangementet. Likevel fantes det malurt i begeret. For hvorfor var landbrukets samvirkeorganisasjoner så fraværende? Visstnok var styreformannen for Felleskjøpet ØV til stede og holdt et forutsigbart foredrag som ikke ga tilhørerne særlig inspirasjon verken når det gjelder fremtiden for seg selv eller landbrukssamvirket. Dessuten sponset Gilde middagen med gourmetkalv og det smakte godt, men ingen fra Norsk Kjøtt deltok som foredragsholdere på den faglige delen av konferansen.

Størst er likevel skuffelsen over at TINE så til de grader glimret med sitt fravær. Arrangørene hadde kontaktet styreformann Jostein Frøyland, men verken han eller andre fra TINE-ledelsen valgte å benytte anledningen til å få oppmerksomhet fra et lydhørt publikum på Geilo.

Bare i Valdres og Hallingdal har TINE drøyt 600 leverandører av kumjolk, og det

er ikke få mjølkeliter som produseres nettopp i fjellbygdene. Vi håper virkelig at TINE mener det også skal være slik i fremtiden. Hvordan er det da mulig å la en arena som konferansen på Geilo ligge ubrukt?

Nok om ledelsen i TINE. Det var flere fra samvirkekonsernet som med fordel burde ha vært til stede. Hvilken fantastisk sjanse var ikke dette for produsentveiledere til å hente motivasjon og fremtidsoptimisme som de kunne bringe ut til sine kunder, nemlig mjølkeprodusentene? Er ikke rådgivernes oppgave – ved siden av den rent faglige oppfølgingen – nettopp å holde humøret og motet oppe hos storfebondene? Det virker rett og slett merkelig at også ledelsen for rådgiverne i fjellområdene lot denne sjansen gå fra seg.

Konferansen var altså i størst grad preget av optimisme. Dette tilsier at det kom frem tanker som ikke preger det hverdagslige tankegodset hos den gjennomsnittlige mjølkeprodusenten. Nettopp fordi de annerledestenkende og optimistiske sjelene i norsk landbruk ikke alltid er de mest samvirkeløjele er det ekstra trist at TINE ikke var tilstede på seminaret. Og dette i en tid da denne samvirkeorganisasjonen vurderer den mest hensiktsmessige ferskvareforsyningen på Østlandet. I den prosessen kan nemlig meieranlegget på Fossheim i Valdres bli lagt ned. Dermed vil det ikke lenger være noe meieranlegg igjen verken i Valdres eller Hallingdal, og en skulle tro at TINE hadde behov for å benytte hver mulighet de hadde til å holde kontakten med medlemmene.

I det minste hadde det vært hyggelig å finne en TINE-yoghurt eller to i pausene slik man jo alltid gjør ellers på konferanser av en slik kaliber.

I midten av juni arrangerte Regionrådet for Hallingdal, Ål-utstillinga og SpareBank 1 Hallingdal en konferanse om fjellbonden. Bakgrunnen er behovet for å skape forståelse for hva fjellbygdene og landbruket står for i en større nasjonal sammenheng. Målet er at konferansen skal arrangeres hvert år fremover.

Professor Reidar Almås ved Norsk senter for bygdeforskning var klar i sin tale:

– Vi kan lett få inntrykk av at norske bønder bare klager og syter. Likevel må vi huske på at bøndene bråker ikke først og fremst for seg selv, men på vegne av nasjonen. Uten bønder som produserer mat og holder kulturlandskapet ved like hadde ikke fjellbygdene presentert seg slik de gjør. Uten fjellbonden ville ikke regionen ha så mye å vise frem!

Hvordan vil landet se ut i 2020?

– Jordbruket i fjellbygdene er et politisk landbruk. Dersom vi lar markedet avgjøre, så velges det bort, var Almås' noe dystre budskap. Gjennom sitt arbeid har han god innsikt i utviklingen i det norske landbruket og har ved flere anledninger våget seg til å se inn i den berømte glasskula. På konferansen på Geilo presenterte Almås tre fremtidsbilder for tilhørerne:

Trendalternativet

For det første alternativet, som Almås altså kalte trendalternativet, så han for seg at utviklingen ville føre til:

- En halvering av antall bruk i drift på 20 år.
- Mer brakklegging i utkantene og fjellbygdene.

Bygda er for spesielt interesserte på samme vis som landet Norge er for spesielt interesserte. Derfor må vi slippe til de som ønsker å bo på bygdene! Det er mer enn nok folk som vil bosette seg på bygdene bare vi slipper dem til, sa professor Reidar Almås på en konferanse om fjellbonden som ble arrangert på Geilo i juni.

- En mindre andel familiebruk og mer entreprenørdrift.
- En forsterket urbanisering kombinert med «småbruk» som fritidseiendommer.
- Mer nedbygging av jord.
- Mer bruk av jord og skog som rekreasjon.
- Forfall av gjerdehold og mindre utmarksbeiting.
- Omtrent konstant produksjon og selvbergingsgrad.

Dette vil føre til mindre åpent landskap, mer busker og kratt og brennelse, mindre artsmangfold og færre hus med lys i vinduene utenom i de områdene som har pendleravstand til de store regionsentrene. Med andre ord blir Norge mer likt dagens Nord-Sverige.

– Vi får det slik dersom vi ikke gjør noe, for alt er «lagt til rette» for en slik utvikling, sa Almås.

Grensevernet faller

For det andre alternativet, altså dersom grensevernet faller, spådde Almås følgende utvikling:

- Et avregulert landbruk med Norge i EU.
- Sterk prisnedgang, og en halvering av brukstallet i løpet av ti år.
- Konsentrasjon av produksjonen i de beste jordbruksområdene.
- A/S og samdrifter vil gripe sterkt om seg.
- Brakklegging og tilgroing i skogs- og fjellbygdene.
- En moderat nedgang i produksjonen.

– Norge trenger

FJELLBONDEN

■ – Det er synd på Norge dersom fjellbonden forsvinner, sa professor Reidar Almås.

- Gjerdeplikten mot utmarka blir opphevet og utmarksbeitinga forsvinner.
- Jord- og konsesjonslovene med bo- og driveplikt blir avskaffet.
- Det blir utstrakt bruk av innvandret arbeidskraft a la californiske tilstander.
- Allsidig husdyrbruk og familiebruk blir en kuriositet.

Dette vil føre til mer utbygging i attraktive pressbygder. Det blir forsterkede konflikter om arealbruk og mindre åpne landskap. Urbaniseringen av landsbygda vil skyte fart, vi vil få flere hus med lys i vinduene bare i deler av året og det vil bli en forsterket sentralisering. Trolig vil landskapet bli mer likt dagens Sør-Sverige.

– Med et slik scenario vil bonden slik vi oppfatter ham i dag forsvinne og vi får igjen en administrator, sa Almås.

Matvarekrise

– Det tredje alternativet jeg ser for meg er en matvarekrise på verdensbasis. Det kan høres ut som en dommedagsprofeti, men vi er faktisk bare en håndsbredd unna noe slikt. Tenk bare på hvilke konsekvenser Tjernobyl-ulykken i 1986 hadde fått dersom den hadde skjedd en måned senere og hvis vinddraget hadde vært enda mer rettet mot Norge..., sa Almås.

Ved en eventuell matvarekrise ser han for seg disse følgene:

- Mer jord blir dyrka og antallet bruk vil øke ved oppretting av og deling av gårdsbruk.
- Nydyrkinga øker, brakklagt jord vil bli tatt i hevd igjen og vi får en kamp om areal og dyrka jord.
- Det blir en prisøkning på landbruksprodukt, og da mest på de animalske produktene.

- Vi får en viss økning i produksjonen og selvbergingsgraden vil øke.
- Jord som er brukt til alternativ bruk (golfbaner og liknende) vil bli omgjort til produksjonsjord.
- Vi får skjerpet lovgivning om gjerdeholdet og beiting vil ta seg opp.
- Kampen om småbruk til bosetting og matauk vil bli skjerpet.
- Sentraliseringen vil snu; folk drar «heimatt» for å drive jordbruk.
- De sosiale forskjellene vil øke.
- Tilgangen på jord vil få større innvirkning på klasseskillet i Norge.

Ved en matkrise vil landskapet preges av mer jorddyrking, mindre skogsareal og mer åpent landskap. Jordbruket blir mer industrialisert og intensivert. Det vil bli mindre artsmangfold, men flere hus med lys i vinduene. Vi kan tenke oss at landskapet blir mer likt dagens Jæren.

– På kort sikt vil nok dagens utvikling fortsette, men det er nesten utenkelig at vi ikke på lang sikt vil få en matkrise. I det forrige århundret var det ikke mindre enn fire slike rystelser, og det er lite trolig at vi skal skånes helt for dette, sa Almås.

I følge professoren har alle disse tre alternativene like stor sjanse for å bli realitet.

Hvordan skape utvikling?

– For å skape utvikling i fjellbygdene må vi kombinere sosial, økonomisk og human kapital på nye måter. Folk kan i større grad selv få finne ut hvor stor eiendom de vil ha. Vi må «produsere» småbruk når det er det folk vil ha. Nye selskaps-

former må slippe til, var Almås sin oppfordring. Han benyttet seg av tanker fra Aasmund Olavson Vinje som jo nettopp brukte mye av tiden sin til å drive opplysningsarbeid for den norske bonden gjennom bladet Dølen som han ga ut i 12 år:

– Vinje sa at kapital er størket mennesvete. Og det burde vi jo ikke ha noen mangel på. Vi kan bruke denne kapitalen både til vår egen og neste generasjon. Bygdefolk må gå i seg selv og bruke den humane, den sosiale og den økonomiske kapitalen til beste for seg selv og andre, sa Almås.

– Det er litt tungt å svelge, men jeg mener faktisk at Jordloven av 1955 må endres, og forbudet mot deling av bruk oppheves. Det bør også innføres støtte til «landskapsgartnere». Når jeg selv blir kårkall kunne jeg tenke meg å etablere Norsk kårkallforbund. Der skulle vi ha to hovedprinsipper: Å gå løs på alt landskap som er stygt og å ikke motta statsstøtte!, sa Reidar Almås med et smil før han ga et lite spark på skinnleggen og en sterk oppfordring til forsamlingen:

– I alle undersøkelser svarer bønderne at de tror det går bedre for seg selv enn for naboen... Og med det i mente kan en jo lure på om det finnes reserver der ute som ikke tas i bruk. I tilfelle må vi gjøre oss nytte av dette! Dere fjellbønder sitter med en verdifull bit av Norge og er bedre rustet enn mange andre i landet! Dere må ta styringa og sikre kort «grimtau» på utviklinga for da kan dere påvirke den. Det er mange nok som vil lede dere til slaktebenken, men det må dere ikke la skje! Bruk det dere har mellom øra i kombinasjon med den størkna mennesvetten. Da er jeg optimist med de optimistiske!

STORE

Jan Erik Kjær – tekst og foto

Ingebrigt Steen Jensen, som blant annet er mannen bak TINE-reklamen, ga forsamlingen en engasjert og utfordrende «forestilling». Temaet var «Fra traktor til forbruker – hvordan få forståelse for hva landbruket er og gjør». Med sitt utgangspunkt i en kreativ reklamebransje serverte landbruksvennen tankevekkere på rekke og rad.

Steen Jensen poengterte at bonden må bli flinkere til å se på seg selv som en bedriftsleder og derfor hente tips om hvordan de skal styre gårdsdrifta. Han fortalte at en hver vellykket bedrift har fire hovedprinsipper som de følger. Dette er noe fjellbonden med fordel kan bruke som grunnprinsipper også:

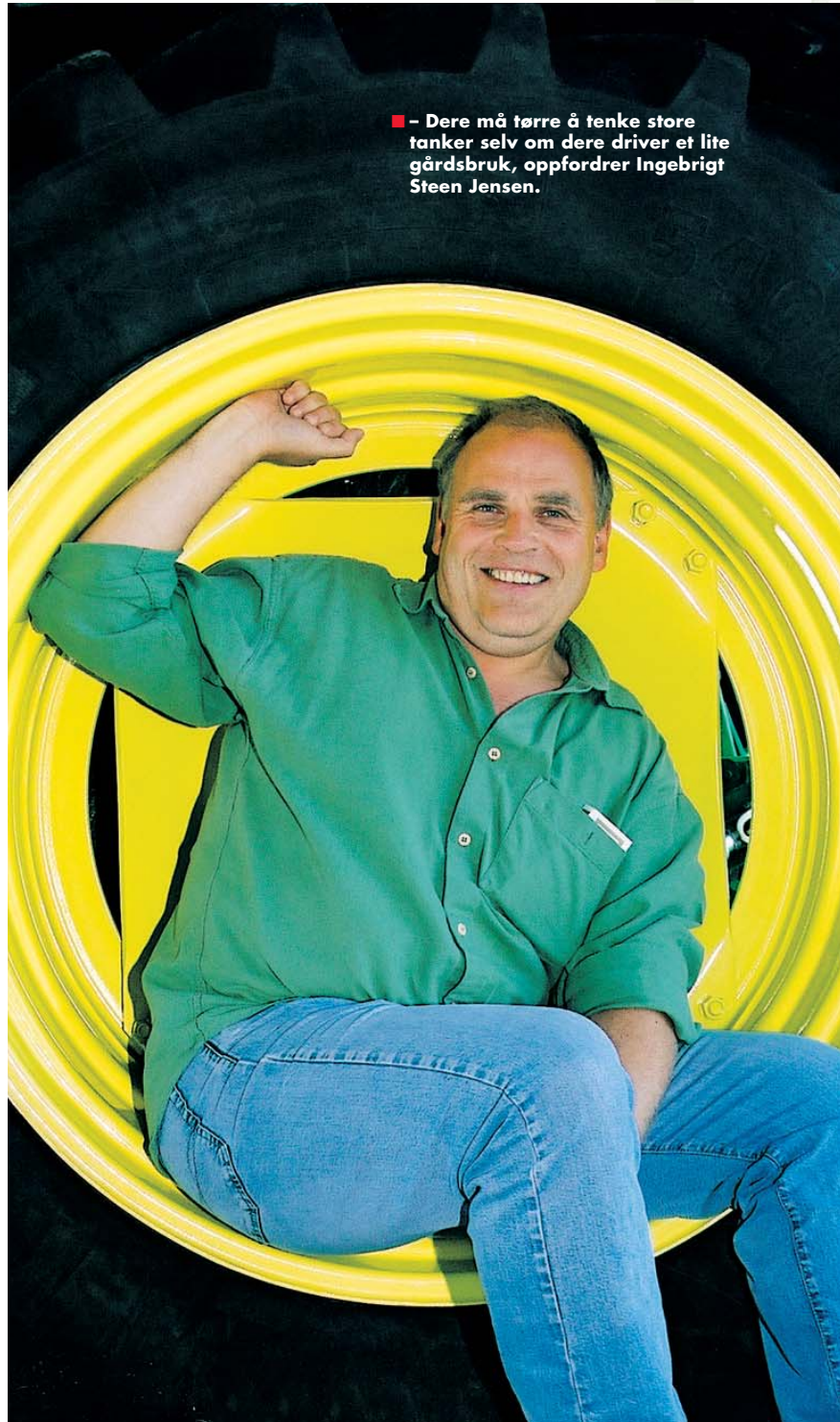
- 1. Drive kulturbygging**
- 2. Fortelle gode historier**
- 3. Synliggjøre verdibegrepene i bedriften**
- 4. Tørre å tenke store tanker selv om man skal drive med noe smått**

Kulturbygging

– Vi har mye å lære av indianerne og deres stammekultur. Det er få indianerstammer igjen, men bondehæren er uten tvil en potensiell stamme som kan skape kulturer ved å forsterke følelsen av samhörighet. Skal dere vinne kampen for norsk landbruk er dere nødt til å stå sammen!, sa Ingebrigt Steen Jensen.

– Det tette nettverket som fantes mellom folk tidligere er pulverisert, men det betyr ikke at vi ikke også i dag ønsker å ha følelsen av å høre til. Folk drømmer om å være med i fellesskapet og misunner dem som er med i det. Når dere har forstått hva fellesskap, lojalitet og indianerfølelse er, vil dere stå mye sterkere som fjellbønder. Det kan jo være

■ – Dere må tørre å tenke store tanker selv om dere driver et lite gårdsbruk, oppfordrer Ingebrigt Steen Jensen.

TANKER

– Dere må samle krefter og unne hverandre fremgang!

Dette sa reklameguru
Ingebrigt Steen Jensen på
seminaret om fjellbondens
fremtid på Geilo i juni.

verdt å merke seg at er det noe «finans-guttene» i Oslo er redd så er det bondehæren, fordi de vet at det er styrke i den hæren om den blir samlet, sa visjonæren før han vendte tilbake til indianerne.

– Noe av det som skapte tilhørighet i de gamle indianerstammene var alle ritualene de hadde. Og jeg kan ikke skjønne annet enn at det burde være massevis av ritualer man kan gjenoppta og bruke i det norske landbruket. På den måten må en kunne bygge bondehæren til

å bli så sterk som den var tidligere. Det er de som klarer å bygge stammekultur som kommer til å vinne i fremtiden!, sa Steen Jensen.

– Kanskje innebærer ikke dette at man på død og liv behøver å tenke nytt. Det kan være like riktig å finne ut om det er noe bra som ligger i bunnen i det norske landbruket. Selv om det er kjempepositivt med dem som greier å tenke alternativt og finne seg nisjer, må det være grunnleggende aksept for at tradisjonell mjølkeproduksjon er ålreit også! En må greie å ha de to tankene i hodet samtidig.

Historiefortellere

– Vi mennesker kjøper historier og disse historiene er mye viktigere enn prisen. Folk vet jo ikke hva en liter TINE-mjølke koster og det er ikke prisen som er avgjørende når de kjøper mjølke. Problemet er at det finnes haugevis av historier som ikke blir fortalt. Den viktigste historien for dere er at det norske landbruket skaper så utrolig store verdier. Men hvorfor er det ingen som forteller denne historien? Hvorfor settes det ikke skikkelig fokus på hvor mye forbrukerne får igjen for de få ekstra ørene de betaler for norsk mat? Hvor er TINE, Norsk Kjøtt og GENO i denne sammenhengen. Hvem skal fortelle denne historien slik at dere bygger allianser med forbrukerne og får dem til å si: «Fy flate så mye vi får igjen for de ekstra ørene!» Dersom folk ble bevisste om verdiene av norsk landbruk er jeg ikke i tvil om at de mer enn gjerne betaler det det koster, sa mesteren i nettopp historiefortelling. Han hadde heller ikke så stor tro på at de norske forbrukerne er enige i avmagringen av det norske landbruket som har skjedd de siste tiårene:

– Det er jo egentlig ingen som har spurt oss som bor i byene om vi virkelig mener at landbruket er til klunder og heft! Hvem i all verden er det som har vedtatt at det norske landbruket skal legges ned? Det er da virkelig ingen politikere som har fått folkets oppslutning til å gjøre det!, sa han. Likevel påpekte han at bondene selv må blir flinkere til å fremstå positivt.

– Det trasige er at hver gang en bonde står frem i mediene så er det en grinebiter som klager på for dårlig økonomi og som truer med å legge ned drifta. På denne måten blir jo inntrykket ute hos forbrukerne at dere ikke tror på det dere driver med selv en gang. «La de gå ad undas da!» tenker forbrukerne etter slike medieoppslag. Nei, dere må definere kjerneverdiene i det dere driver med og bli klare på hvordan dere står frem. Fortell historien om det verdifulle dere driver med!

Tenk stort!

Den fotballfrelste ideskaperen har mange ganger tidligere vist at han tør å tenke store tanker. Dette var noe han mente norske bønder også med fordel burde bli flinkere til. Det finnes ingen motsetninger i å drive et lite gårdsbruk og det å ha store tanker om drifta og fremtiden påpekte Ingebrigt Steen Jensen før han avsluttet:

– Vi har en stor utfordring i Norge og det er at vi ikke liker at folk tenker stort, satser og kliner til... Vi unner ikke hverandre fremgang og vi glemmer aldri om noen har gjort noen feilskjær. Det er så mange byggedyr i Norge og vi vil ikke at folk skal være annerledes. Men det vi virkelig trenger er jo folk som satser. Vi må ikke trække dem ned, men hjelpe dem opp!

MARKEDS SPALTEN

informerer...

Her finner du oss

GENO hovedkontor
2326 HAMAR
Tlf.: 62 52 06 00
Faks: 62 52 06 10

Store-Ree seminastasjon
2335 STANGE
Tlf.: 62 57 48 00
Faks: 62 57 48 02

Hallsteingård seminastasjon
Halldor Flatensvei 52
7081 SJETNEMARKA
Tlf.: 72 88 47 60
Faks: 72 88 47 61

Øyer testingsstasjon
2636 ØYER
Tlf.: 61 27 58 60
Faks: 61 27 58 61

Særheim
sæddepot og kontorer
4353 KLEPP STASJON
Tlf.: 51 78 97 40
Faks: 51 78 97 59

www.geno.no
– for deg som vil være oppdatert!

GENO Fruktbarhetskalender i ny og forbedret versjon

■ GENO lanserte 1. juli en ny og forbedret versjon av GENO Fruktbarhetskalender. I tillegg til at vi har fjernet noen «barnesykdommer», har vi lagt inn noen nye funksjoner som gjør den til et svært nyttig arbeidsredskap både for bonden, veterinæren og inseminøren. Gjennom den nye e-postfunksjonen kan bonden raskt og effektivt sende lister til sin veterinær/inseminør over dyr som bør undersøkes for drektighet, brunst med mer. Andre endringer er at bruker nå kan sperre registrering på individer, få forhåndsvisning av utskrifter og mulighet for å bruke programmet

mot flere besetninger. Det siste kan være aktuelt for veterinær/inseminør og eventuelt rådgiver, etter nærmere avtale med bonden. Ett års abonnement koster: kr 500,- + mva (kr 950,- + mva for ikke GENO-medlemmer). Når du bestiller GENO Fruktbarhetskalender, får du tilgang til programmet fram til 1. juli 2004. Om lag 14 dager før abonnementsperioden utløper får du – gjennom programmet – mulighet til å fornye abonnementet ditt. Les mer om GENO Fruktbarhetskalender på www.geno.no

Eliteoksefjøs

■ Styret i GENO har hatt flere alternativer til vurdering. Arbeidet konsentreres nå om et helt nytt eliteoksefjøs. Det blir en prosess i løpet av vinteren for å finne den beste løsningen. Vedtak i saken skal fattes i mars 2004.

Kalvemønstring for alle penga!

■ Storfe-Norge kan også i år skilte med en svært aktiv sesong når det gjelder kalvemønstringer. 27 mønstringer er blitt avholdt rundt omkring i hele landet, og mange ivrige sjeler har stått bak og atskillig flere har deltatt.

Inndeling i grupper

I år er det gjort en ny vri med at deltakerne etter ønske deles inn i gruppe for nybegynnere eller viderekomne. Det stilles krav til ulik vanskelighetsgrad til de to gruppene. I tillegg har de mange steder hatt en egen underholdningsklasse der de som ønsket det kunne vise fram et spesielt triks de har innøvd sammen med kalven. Dette har blitt en publikumssuksess der det er prøvd ut. En ny idé som sikkert kan være aktuell for flere arrangører, er å ta bilde av hver deltaker sammen med kalven. På den måten får mønstringene et ekstra minne om dagen.

Framtidige mønstringer

Det går nå mot slutten av årets sesong, men fremdeles gjenstår det noen mønstringer:

12. september	Dyrsku'n i Seljord
13. september	Skjetlein i Sør-Trøndelag
13. september	Dokka i Oppland
20. september	Sandnes i Rogaland
27. september	Hamar i Hedmark
4. oktober	Soknedal i Sør-Trøndelag
4. oktober	Bjerkreim, Rogaland

■ Bildet viser Marthe Nomerstad fra Veldre i Ringsaker som holder på å trene kalven 326 Bold Spirit i hinderhopping.
Foto: Eli Hveem Krogsti

AVLSNYTT 2003

Etter 5300 Mjellem

Storleiken på avkomsgruppene vart og omtala og vist i førre nummeret. Det er ein nedgang i gruppestorleik i år i høve til tidlegare, men det er viktig å vera klar over at mesteparten av dette er eit resultat av nytt opplegg for utsending av ungoksesæd. Det nye opplegget har som mål å senda ut ny ungoksesæd straks ei pulje med ungoksar har produsert nok ungoksesæd. Det betyr at det skal sparast inn litt over eit halvt år samanlikna med det gamle opplegget. Ein slik overgang betyr og at det i ein viss periode vert for mange ungoksar i bruk samstundes, som igjen fører til redusert gruppestorleik. Dette vil retta seg når endringa er gjort.

Torstein Steine – avlssjef i GENO

Årsaka til det nye opplegget er venteoksesystemet som krev ein

Dotter etter 5300 Mjellem, nr 400. Eigar Kristian Skrudeland, Time. Foto: Solveig Goplen

meir jamn flyt i oksebruken enn tidlegare. Det er viktig å bruka kortast mogleg tid frå ein okse går inn i venteoksefjøset til avkomsgranskingsresultat føreligg.

Oftare avkomsgranskning

Den nye rutina for utsending og bruk av ungoksesæd fører til at det fleire gonger i året vil vera oksar med nok avkom til å få ei godkjent avkomsgranskning. Utnytting av dette vil gjera at det vert mogleg å ta ut nye eliteoksar fleire gonger for året.

I år er faktisk siste gongen me har ei avkomsgranskning i mai/juni og eitt uttak av eliteoksar.

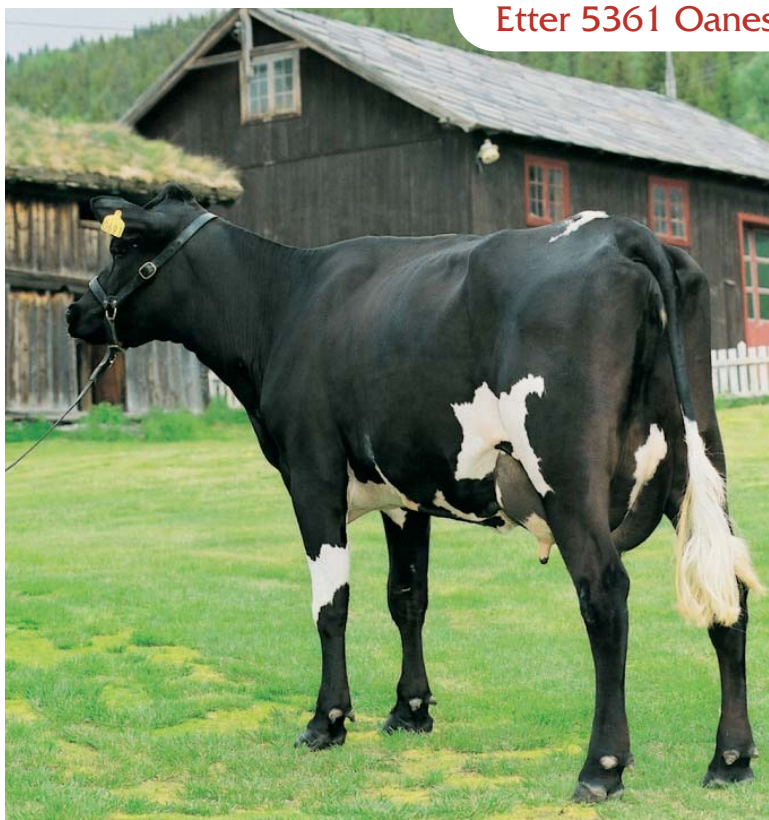
Alt i februar neste år vil det koma

resultat på ei ny oksepulje, den første som vart sendt ut i overgangen til nytt opplegg. Det betyr at det ikkje vil gå eit heilt år til neste uttak av eliteoksar. Dei oksane som får sine første resultat i februar, er ikkje i live. Dei har gått gjennom produksjon av stort sædlager som tidlegare og er slakta. Denne overgangen skal vera ferdig og det nye opplegget rutine, før me har levande eliteoksar.

Eliteoksar

I år er det og teke ut mange eliteoksar, nemleg 14. Det to færre enn i fjor. Jamvel om mange av oksane frå i fjor har små sædlager att, er det rikeleg med sæd til disposisjon. Mange oksar er ein føremon ved val

Dei endringane som er gjort i utrekning av indeksar og i vektlegging, vart omtala i førre nummeret av BUSKAP. Eg skal ikkje ta det oppatt her, men bruka meir tid på dei nye eliteoksane. Avlsmessige endringar for alle eigenskapar er framstilt i ein eigen artikkel i dette bladet.

Etter 5361 Oanes

Dotter etter 5361 Oanes, nr 691. Eigar Hako samdrift, Vinstra. Foto: Solveig Goplen

av eigenskapar i samband med Avl i buskapan, og det er liten grunn til ikkje å ta med mange oksar når dei er gode nok. Det gjer berre at variasjonen vert større i framtida, og faren for innavl vert mindre. Det vil likevel vera slik at oksane med høgast avlsverdi vert brukt mest.

3. gransking

Det er teke med ein okse som i år har fått si tredje avkomsgransking. Vanlegvis har me ikkje elitoksar som er eldre enn frå 2. gransking. Årsaka til unntaket for **5148 Heksem** er at han er kollet, og at han har gått opp frå 15 til 18 i avlsverdi. Oksen var med som eliteokse sist sesong, men det er over ti tusen

sæd-dosar att på lager pluss det som truleg finst ute i dunkane. Med dei nye resultatata og sidan han er kollet, er det viktig å få brukt oksene meir. Dei sterkaste eigenskapane hos oksene er mastitt, jur, proteinprosent og lynne.

2. gransking

I fjor var det ein okse som merkte seg spesielt ut. Det var **5277 Ulsaker** med 30 i avlsverdi. I år har han fått 28. Nye data, ny utrekning og endra vektlegging har altså ikkje endra på at 5277 Ulsaker ut frå avlsverdi er den beste NRF-oksen gjennom tidene. Han er god på alt med unntak av lekkasje, og med eit lite minus for andre sjukdomar.

Dette vert nokså ubetydeleg når ein ser på kor mange gode eigenskapar som er samla i denne oksene. Oppsummeringa er at han er mellom dei beste for det meste.

5313 Faaren er nummer to på lista for andre gransking. Han hadde 17 i avlsverdi i fjor og 21 no. I år har han gått opp på mjølk. Elles er kjøt, andre sjukdomar og fruktbarheit dei sterkaste eigenskapane til 5313 Faaren.

5198 Aune vart ikkje med som eliteokse i fjor endå han hadde 18 i avlsverdi. Det har ikkje skjedd store endringar med denne oksene i år, men han har gått opp til 19. Resultata for lynne, kalvingsvanskar, daudfødsjar og lekkasje står nokolunde fast. Der er han heller dårleg. Det er likevel bestemt at han skal kunna brukast som eliteokse. I denne samanhengen er det viktig å vera klar over følgjande moment:

1. Ingen *må* bruka oksene.
2. Han har mange sterke eigenskapar, til dømes jur og mastitt.
3. Ved bruk av Avl i buskapan er det ingen risiko med å bruka han. 5198 Aune vil koma på planen for kyr og kviger der han høver godt, og der resultatet vil verta at han bidreg positivt. I andre tilfelle kjem han ikkje med.

5198 Aune er halvbror til 5148 Heksem der lynne er ein sterk eigenskap. Men for jur og mastitt er begge svært gode.

5322 Flaten har og gått opp eit poeng i avlsverdi, frå 16 til 17. Han har framleis mykje sæd igjen, 14 tusen på lager pluss det som er i dunkane ute. Difor er han med i avlsplanprogrammet som vanleg eliteokse.

5300 Mjellem har gått opp tre poeng i avlsverdi, frå 12 til 15. Han har over 30 tusen sæd-dosar på lager. *Fortsetter neste side*

Avlsnytt 2003

Fortsetter fra foregående side

5215 Brandsegg er ikkje med som eliteokse i år. Han har 14 i avlsverdi, hadde 16 i fjor, og 120 i indeks for proteinprosent, men det ikkje noko sæd att. Skulle det finnst sæd ute hos inseminørane, er det ein aktuell okse å bruka dersom det er sterkt ønskje om okse med høg indeks for proteinprosent.

1. gransking

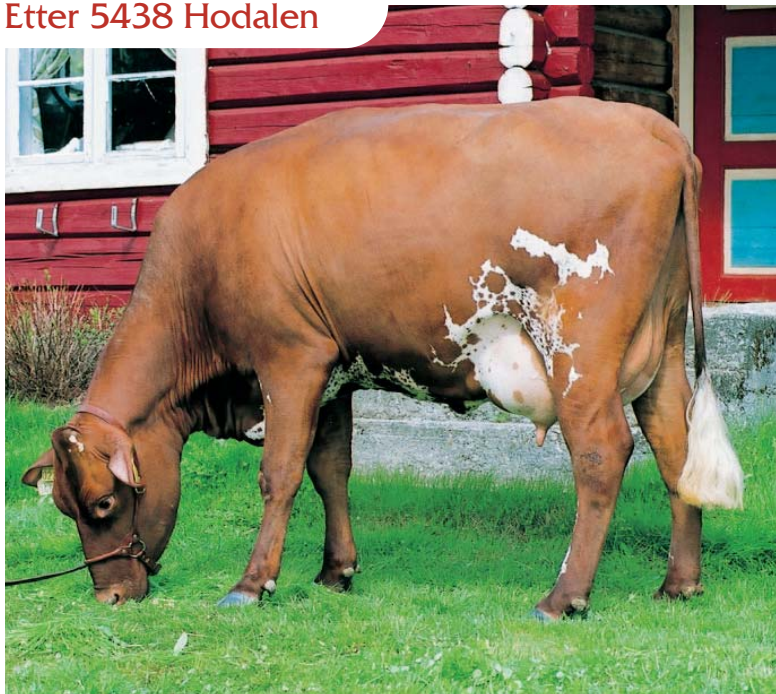
I år er det ingen oksar med avlsverdi over 20, men det er mange jamt gode oksar, og årgangen samla sett er god. Ved uttak av eliteoksar ser det likevel ut som det er stor skilnad når den eller dei få toppane manglar. Det er viktig å vera klar over at ein okse som 5277 Ulsaker er å rekna som eit unntak. Den nye okseårgangen med høgaste avlsverdien på 19 er meir innanfor det normale.

Dei sterkaste eigenskapane til dei nye oksane er proteinprosent, kjøt, høgd, jur og mastitt. At dei gir døtre med god høgd er eit stort pluss for akkurat den eigenskapen og vil vera med og gi meir rom for juret utan at det fører til for kort golvavstand. For dei fleste oksane syner høgda seg att både på avstanden mellom spene og golv og på krysshøgda.

Oksane i 2. gransking har lekkasje som ei svak side medan dei gir rask utmjølkning. For dei nye oksane i år er det omvendt. Det er slik desse to eigenskapane utmjølkingshastigheit og lekkasje normalt oppfører seg, og det syner seg og at dei har ein tendens til å svinga frå årgang til årgang.

Toppoksen **5409 Lillebjerka** med 19 i avlsverdi er svært jamn. Han har eit svakt punkt når det gjeld kalvingsvanskar som far til kalv. Men likevel er dette ein okse

Etter 5438 Hodalen

Dotter etter 5438 Hodalen, 461 Raulin. Eigar Lauåsen samdrift, Kvam. Foto: Solveig Goplen

som vil kunna brukast til svært mange inseminasjonar.

Bak 5409 Lillebjerka er det fem oksar med 17 i avlsverdi. Fire av dei er med som eliteoksar. Det er **5388 Flatjord**, **5399 Drugli**, **5438 Hodalen** og **5451 Grødaland**.

Desse oksane er svært jamne sett over eigenskapsrekkja. 5388 Flatjord er litt svak på kalvingsvanskar og daudfødslar, men ikkje slik at det vil representera noko problem i bruk. 5399 Drugli har utmjølkingshastigheit som ei svak side med 84 i indeks. Det betyr at dette vil leggja noko brems på bruken av denne oksen, i alle fall dersom avlsplanprogrammet vert brukt. Alle fire er svært gode på proteinprosent, jur og mastitt.

Den femte, **5479 Rønning**, er ikkje med fordi han er alt for dårleg på kalvingsvanskar og daudfødslar

som far til kalv. Som far til kalv har han 81 i indeks for kalvingsvanskar og 91 for daudfødslar. På toppen av det har han 91 i indeks for lynne. Elles har han mange gode sider. Dei sterkaste eigenskapane hans er mjølk og kjøt.

5486 Sandbakken med 15 i avlsverdi følgjer årsmønsteret med svak indeks for utmjølkingshastigheit og dessutan låge indekstar for kalvingsvanskar og daudfødslar som far til kalv. At han gir kalvingsvanskar når han er far til kalven, har utan tvil samanheng med at han er svært god for kjøt med 113 og at det avspeglar seg i store kalvar ved fødsel. Når døtrene hans kalvar, er det andre vegen. Dei er store og har difor lite problem.

Tre oksar kom ut med 13 i avlsverdi. Ein av dei, **5471 Maberg**, er teken med som eliteokse. Årsaka til

det valet er at han er kollet. Han er einaste sonen til 4528 I. Hansmoen som er aktuell til bruk i år.

Med dei oksane som til no er nemnde frå 1. og 2. granskning, er det rikeleg med sæd til disposisjon. Men det er likevel teke med ein okse til frå 1. granskning. Det er **5361 Oanes** med 11 i avlsverdi. Det spesielle med denne oxen er at han har 120 i indeks for kjøt utan at det på noko måte syner igjen i indeksane for kalvingsvanskar og daudfødslar. Han har over 100 for alle indeksar som har med kalving å gjera. Med 120 i kjøtindeks er 5361 Oanes eit godt tilbod til dei som ønskjer å satsa litt på kjøt, men er redde for å bruka kjøtfe på grunn av behov for nok påsett. 5361 Oanes er ingen direkte konkurrent til kjøtfe, men eit godt alternativ for dei som ønskjer pluss på kjøt.

5361 Oanes er son til 4463 J. Venevold, og han er halvbror til 5438 Hodalen. Begge desse oksane er gode på kjøt og positive for kalvingseigenskapar. Den andre oksefaren som gir søner med sterkt pluss på kjøt, er 4441 J. Håkøybø. Men sønene etter 4441 J. Håkøybø er i dei fleste tilfella negative for kalvingsvanskar og daudfødslar som far til kalv. Det ser altså ut til at etter den oksefaren slår kjøteigenskapane ut med store kalvar ved fødsel, eller ved at det er ein annan fasong på dei som gir vanskelege kalvingar.

Innkjøp av oksekalvar

Av oksane brukte sist sesong, er det ein okse det truleg vert kjøpt lite etter. Det er 5340 Kvåle som har gått ned til 8 i avlsverdi. I fjor hadde han 17. Han har gått mest ned på mjølk og mastitt. Med dei krava som vert stilte til seminokseemne er det opplagt at det er få

Etter 5451 Grødalen

Dotter etter 5451 Grødalen, 728 Stjerne. Eigar Vegard Fosse Marken, Sør-Fron. Foto: Solveig Goplen

søner som held mål med dei nye resultatane.

5341 Gjerde har og gått ned i avlsverdi, frå 18 til 11. 5341 Gjerde er kollet, og det vil nok framleis vera aktuelt å kjøpa nokre kollete søner etter han.

Utanlandske oksar

I oksekatalogen står det seks utanlandske oksar som skal brukast som oksefedre. Tre av dei var med sist sesong og. Det er 6636 B. Jurist-ET, 6639 Koirasalmen Kari og 6640 Alhaistan Løoperi. Dei tre nye er to SRB-oksar og ein okse av finsk ayrshire. SRB-oksane er 22001 Svista og 22002 Peterslund. Den finske oxen er 23001 Lusi-Kottilan Luiro.

Omreknane til avlsverdi på norsk skala med norsk vektlegging har desse oksane følgjande resultat:

6636	B. Jurist-ET	14
22001	Svista	17
22002	Peterslund	13
6639	Koirasalmen Kari	11
6640	Alhaisten Løoperi	16
23001	Lusi-Kottilan Luiro	23

Det er ønskjeleg at desse oksane vert brukte til gode kyr og kviger slik at det kan kjøpast nokre gode søner etter dei. Utanlandske oksar må veljast med for å koma inn i avlsplanen. Det beste er å gjera det dersom dei skal brukast i buskpen. Dette er særleg viktig for to av oksane. 22001 Svista har 86 i indeks for kalvingsvanskar far til kalv og bør difor ikkje brukast til kviger. 6640 Alhaisten Løoperi har 90 i indeks for lynne, og bør ikkje brukast til kyr og kviger med dårleg lynne eller med svak avstamning for eigenskapen. ■

Tilbakemeldinger fra USA

■ Amerikanske storfe-forskere samles hvert år for å diskutere den seineste utviklingen innen fagfelt som føring, driftssystemer, dyrevelferd og husdyravl. GENO var til stede i Phoenix, Arizona, for å fortelle hva som skjer i avlsarbeidet med NRF.

Det har vært en klar endring de seinere åra i retning av at produksjonsegenskapene betyr mindre i forhold til funksjonelle egenskaper som fruktbarhet, helse, dødfødsler

og kalvingsvansker. Gammelt nytt for oss som driver med NRF i Norge, men dette har sammenheng med at det har vært en klar forverring av disse egenskapene i mange raser. De funksjonelle egenskapene har stor betydning også for amerikanske bønder, og også i år ble vekten på produksjon tonet ned i forhold til diskusjonen rundt disse egenskapene. På grunn av dårlige registreringer er det vanskelig og kanskje umulig å drive avlsarbeid for denne typen egen-

skaper i USA. Dette medfører også at vi møter stor interesse for det avlsarbeidet vi driver og har drevet med NRF i Norge. Dataregistrering i husdyrkontrollen, planlagt oksebruk og stor vektlegging på funksjonelle egenskaper i avlsmålet gjør avlsarbeidet med NRF spesielt i forhold til det avlsarbeidet som blir drevet i USA.

Amerikanske forskere presenterte de første resultatene fra kryssningene mellom Holstein og NRF/SRB i California

på årets kongress. Resultatene er positive og interessante, og viser at innkryssing av NRF/SRB langt på vei løser mange av problemene med funksjonelle egenskaper i Holstein. Innkryssing av NRF/SLB kan dermed brukes for å lage ei mer robust ku i USA. Dette viser hvor viktig det er å ta hensyn til flere egenskaper gjennom et bredt avlsmål, og hvor utrolig viktig et godt og sikkert registreringssystem er for gjennomføringen av avlsarbeidet.

Nytt fra Interbull

■ Det arrangeres jevnlig møter av Interbull hvor siste nytt innen forskning blir diskutert. Et slikt møte ble avholdt i Washington, USA, i mars i år. Temaet for møtet var funksjonelle egenskaper, med spesiell vekt på kalvingsvansker, dødfødsler og lengde av produktivt liv/holdbarhet.

NRF-kua har ingen problemer med kalvingsvansker og dødfødsler, tallene fra siste år viser at i underkant av 3 prosent av kalvene er dødfødte, og omtrent 2 prosent av kalvingene rapporteres med store kalvingsvansker. Det har ikke

vært noen endringer i disse tallene de siste årene, og det er ingen grunn til å anta at vi kan forvente oss en sterk stigning for verken kalvingsvansker eller dødfødsler.

I Sverige har de gjort undersøkelser som viser forskjellen mellom dødfødsler for SRB og SLB (Svensk Holstein). SRB har hatt en frekvens av dødfødsler som er sammenlignbar med forekomsten i NRF, men forekomsten av dødfødsler for SLB-kviger er svært høy i forhold. Tallene som ble presentert viste at mens SRB-kviger i fjor hadde

en forekomst av dødfødsler på omtrent 4 prosent, var frekvensen av dødfødsler hos SLB-kviger på over 10 prosent. Forskjellen for kyr i de to rasene er minimale. Det er derfor tydelig at dette er et problem først og fremst for Holstein kviger. Det er også helt klart at denne tendensen er økende. Undersøkelsen i Sverige viser at frekvensen av dødfødsler i SLB-kviger har økt fra omtrent 6 prosent i 1980 fram til dagens nivå. Kalvingsvansker og dødfødsler har stor betydning både økonomisk og etisk, og blir

derfor vektlagt av Interbull.

Lengden av produktivt liv er en annen egenskap som får stor oppmerksomhet i Interbull, og det planlegges felles Interbull-evaluering også for denne egenskapen. Det blir nå jobbet i Interbull med å komme fram til en felles måte å beregne en holdbarhetsindeks på. Ønsket er ei ku med god holdbarhet og et langt produktivt liv. Vi jobber også i GENO med holdbarhet. Et av målene er å vise i hvor stor grad egenskaper som fruktbarhet og helse påvirker lengden på kuas produktive liv.

System i rekvisita

■ Orden i all rekvisita er ei utfordring for alle med kontoret på hjul. BUSKAP bringer her en ide for veterinærer, inseminører og rådgivere. Bror Helgestad som er veterinær i Oppland har funnet en løsning som han syns fungerer godt. Bak i bilen har han rett og slett en slags kommode som er tilpasset målene på bilen. «Kommoden» er festet med stropper i golvet slik at den står stødig. Det er mulig å løfte ut hele «kontoret» dersom bilen skal brukes til andre ting. En idé for den nevenyttige!

Hva skjer i NRF-avlen?

Torstein Steine og Erling Sehested – GENO

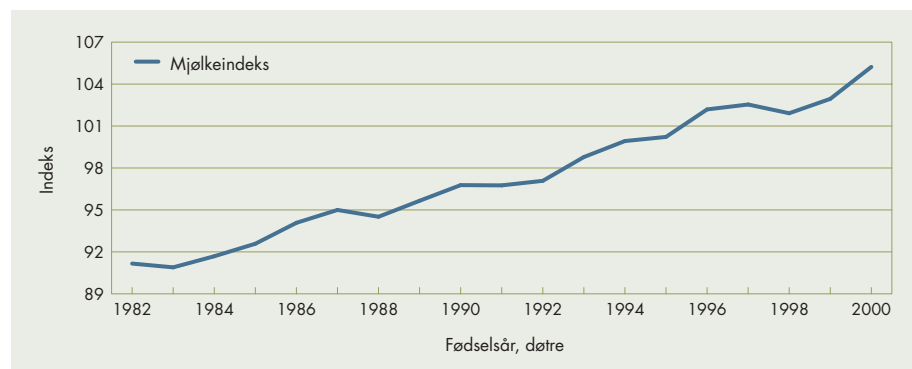
Forklaring til figurene:

Alle egenskapene er uttrykte som indekser. I de fleste tilfellene er det kjent hva som gir høy kontra låg indeksverdi. Men for noen av eksteriøregenskapene er ikke det så opplagt. Der er det tatt med forklaring.

Alle forandringene er sett i forhold til fødselsår til døtrene til oksen. Eliteokser kommer med døtre to ganger, både som ungekøyer og som eliteokser.

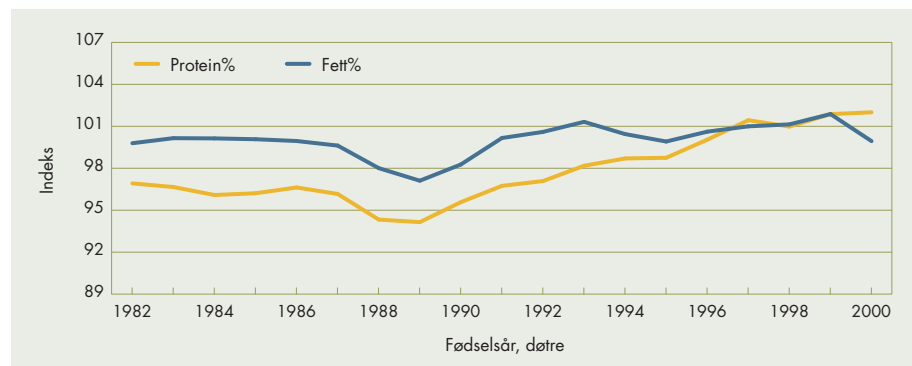
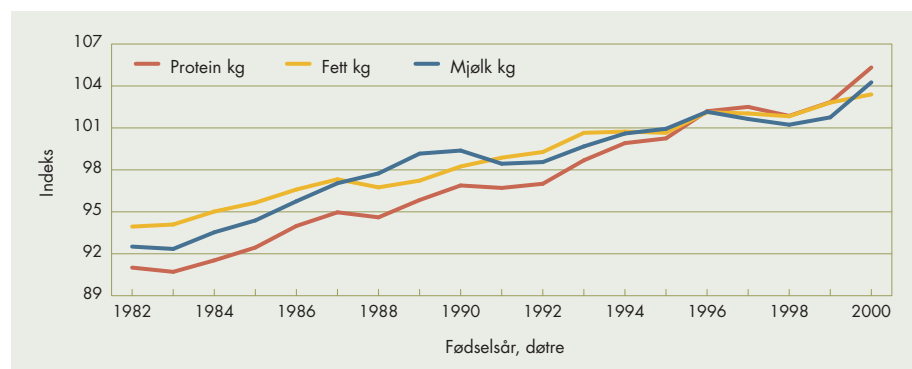
Alle avlsverdi og indekser er de som ble utregnet ved avkomsgranskinga i 2003.

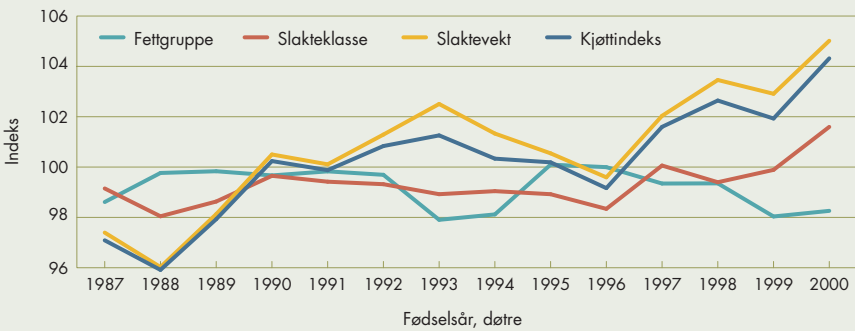
Her har vi tatt for oss de aller fleste egenskapene i NRF-avlen pluss samla avlsverdi og sett på den avlsmessige utviklinga av dem i NRF-populasjonen.

A Mjølke

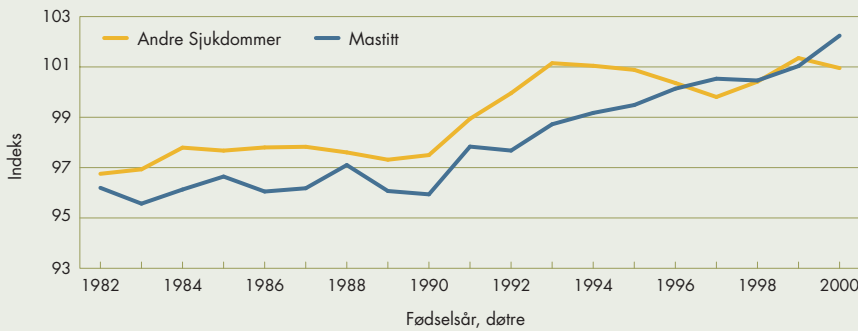
Mjølkeindeksen er den nye indeksen som ble tatt i bruk i år. Den kombinerer indeksene for kg mjølk, kg protein og kg fett.

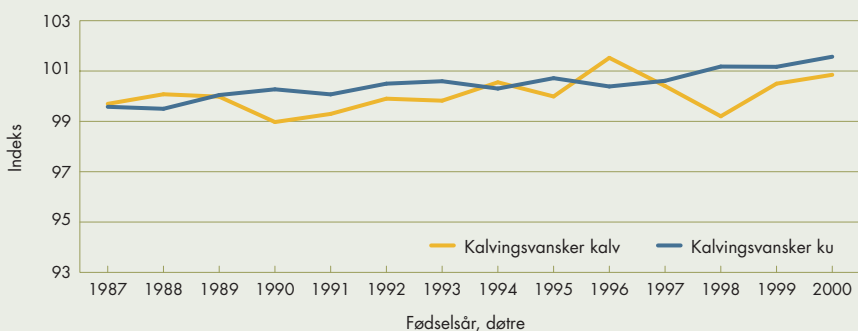
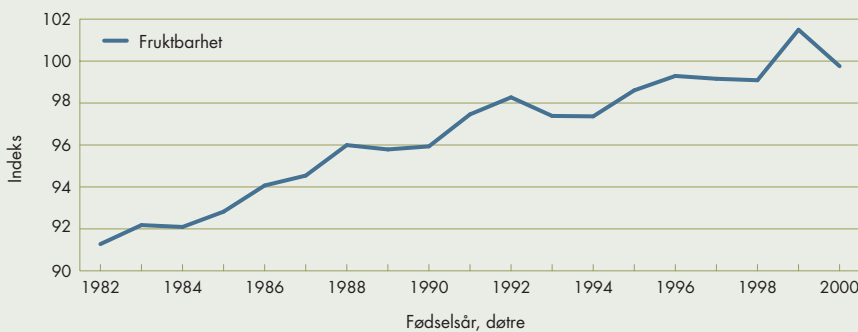
B Kjøtt

Indeksen for fettgruppe er laget slik at høy indeks betyr lite fett.

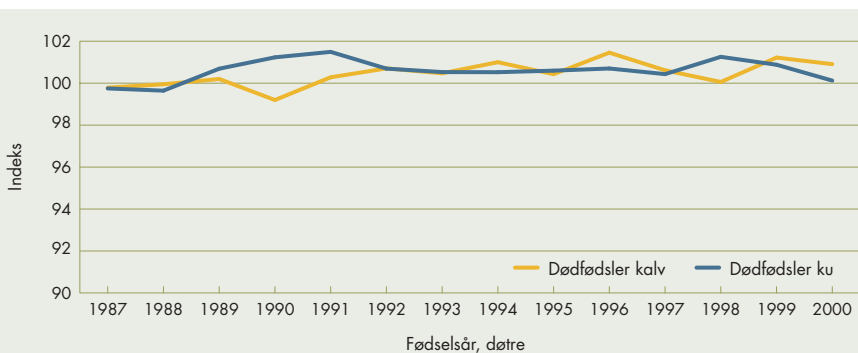
C Helse og fruktbarhet

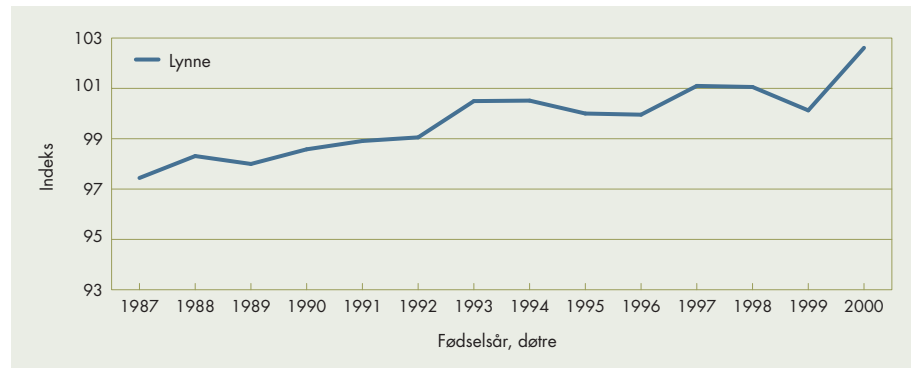
Dette er de egenskapene der NRF-avlens er i en internasjonal særstilling. Det er unikt at disse egenskapene viser så stor framgang samtidig som det er sterk framgang også for mjølk.

D Kalvingsegenskaper

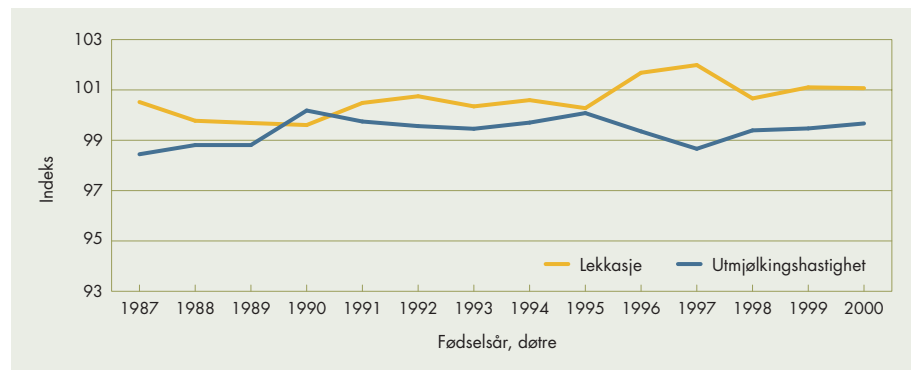
Disse egenskapene har et svært godt nivå i NRF-avlens. Målet er derfor å holde dem der de er. Figurene tyder på at det lykkes.

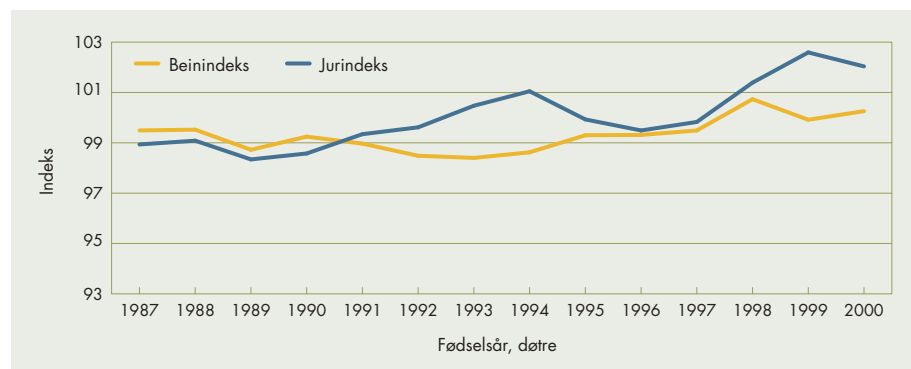
F Lynne

Denne egenskapen viser jevn framgang over tid. Det stemmer godt overens med uttalelser fra bønder over hele landet.

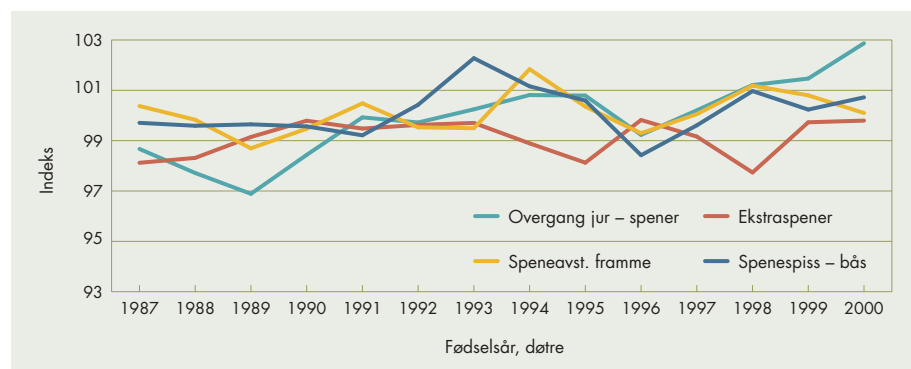
F Utmjølkingshastighet og lekkasje

For disse egenskapene er det også mest om å gjøre å holde dem på dagens nivå. Figuren illustrerer tydelig hvordan disse egenskapene er speilbilder av hverandre.

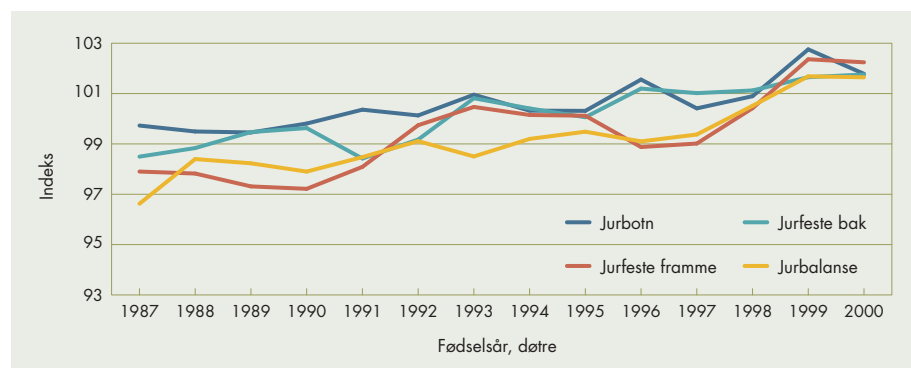
G Jur og bein-indeks

Resultatene for disse kombinerte indeksene viser at de siste åra har det vært en tydelig forbedring på jur, også en antydning til bedring på bein.

H 1. Jurdetaljer

Den første figuren viser speneegenskaper og avstand spene-golv. Det er ingen klare forandringer å se, men med litt velvilje er det en svak forbedring samla sett. Høg indeks for avstand mellom framspenene betyr liten avstand.

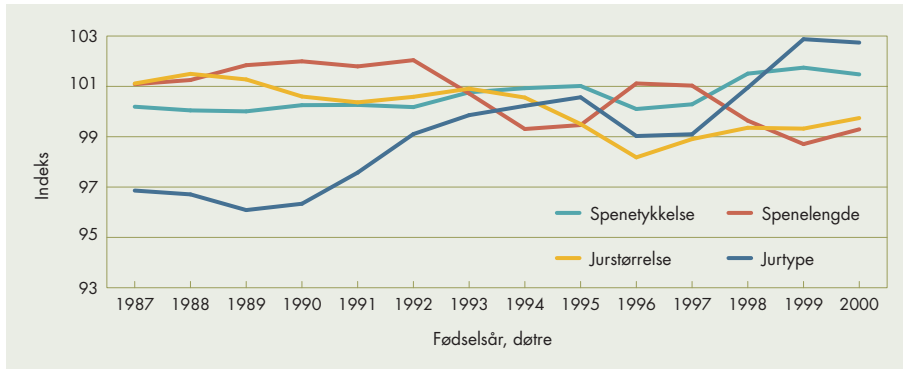

H 2. Jurdetaljer

På den andre figuren er jurfesteegenskaper og jurbalanse vist. Her er det tydelige forbedringer over tid.

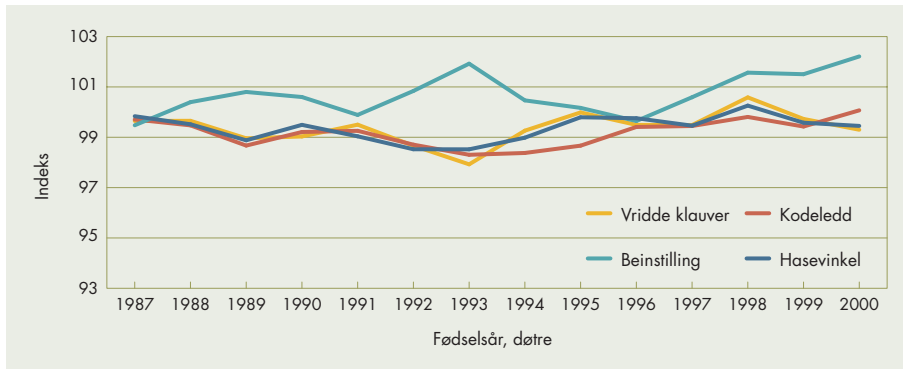
H 3. Jurdetaljer

Den tredje figuren viser jurtype og jurstørrelse samt spenestørrelse. Bedre jurtype betyr at juret beveger seg i retning traujur, bort fra sekkejur. Størrelsen på jur og spener viser små utslag.

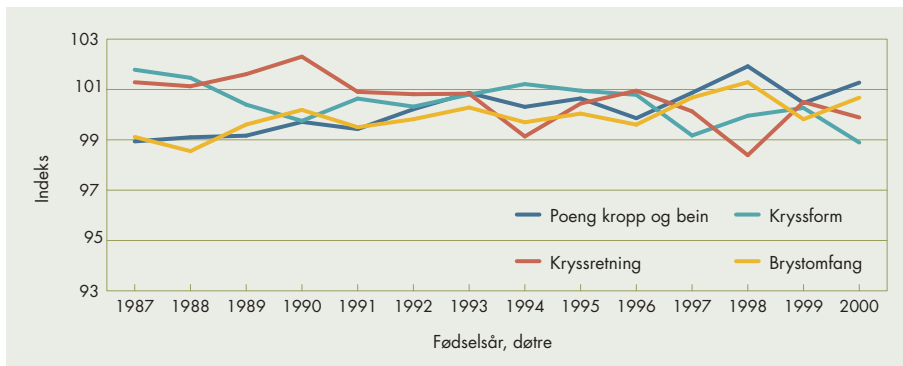
I Beindetaljer

Her er det heller ingen tydelige avlsmessige forandringer å se. En tendens til positiv utvikling kan muligens avleses.

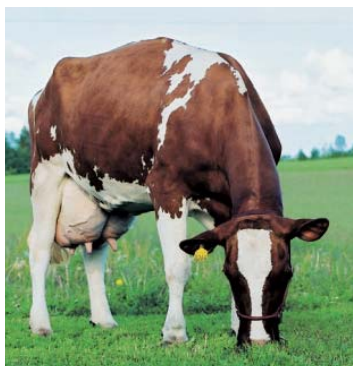
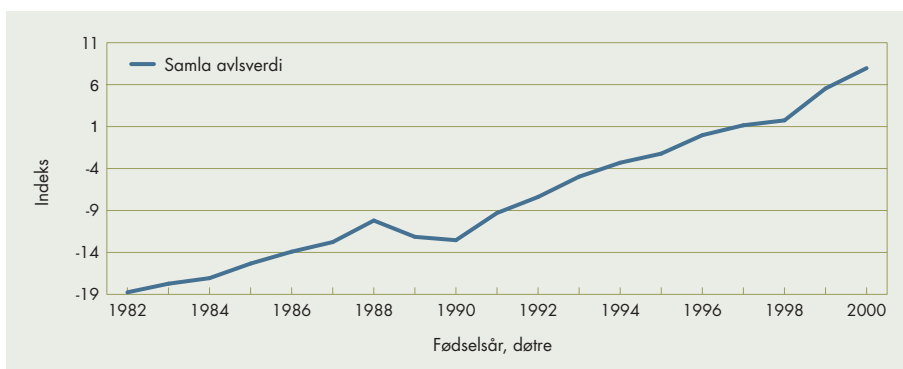
J Kropp

Her er brystomfang, kryss og totalpoeng for kropp og bein med. Det er ingen store utslag å spore. Brystomfang øker litt, det er i samsvar med at det nok er en stigning i størrelsen på kyrne, avlsmessig sett, men den er liten.

K Samla avlsverdi

Figuren viser jevn stigning helt fra tidlig på 80-tallet. Dette gjelder til tross for at det har vært gjort mange og til dels store forandringer i vektlegging underveis, og her er det brukt avlsverdier utregnet med vektene som gjelder nå.

5409 Lillebjerka

Her er stamtavla til 5409 Lillebjerka som er den beste av oksene etter 1. års gransking i år.

I stamtavla til årets toppokse på 1. gransking, 5409 Lillebjerka, har vi registrert 418 ulike individ. Disse opptrer inntil 17 generasjoner bakover for Lillebjerka. Eldste hodyr er den norske kua nr 58 (med ukjent navn) født ca 1920 som finnes 17 generasjoner bakover. Eldste hann-dyr er de fem svenske røde oksene: Ogestad Hero, Stensnäs Hero, to stk Ed-Hero og Hero från Stjarnsund, alle født rundt 1901. Enkelte dyr opptrer flere ganger i stamtavla. Rekordene her er hele 36 ganger som innehas av den svenske oxen Wärnstad Hero født 1934. Stam-tavla er ikke komplett, men likevel så stor at den ikke kan presenteres i én figur i bladet på en leselig måte. Et lite utsnitt med forholdsvis nære slektninger er vist i figuren.

Frasse og Vik

Det er i tidligere artikler pekt på at Frasse er en gjenganger i stamtavlene til våre okser. Så er også tilfelle for årets eliteokser på 1. gransking. Samtlige åtte er i slekt med Frasse. Gjennomsnittlig slektskap med denne oxen er 8 prosent. Lillebjerka har nest lavest slektskap med Frasse, 4,7 prosent, det laveste har 5486 Sandbakken på 3,1 prosent. Et annet interessant fenomen med de 8 eliteoksene er at alle unntatt 5471 Maberg har 2636 Vik som farfars far. Det samme var tilfelle med fjor-årets toppokse 5277 Ulsaker, mens Galde fra året før har Vik som mormors fars far. Når vi vet at et individs slektskap med sine oldefor-eldre er 12,5 prosent, bør vi nok framover være like oppmerksom på Vik som vi til nå har vært på Frasse når det gjelder å unngå framtidig innavl i NRF-populasjonen. Slike fenomen kan imidlertid aldri unngås helt, da avlsarbeid består i å bruke de aller beste oksene som fedre til neste generasjon.

Rasesammensetning

Lillebjerkas opprinnelse mht raser er vist i tabellen. Her skiller han seg ikke mye ut fra gjennomsnittet for eliteoksene i årets 1. gransking. Han har relativt lite finsk «blod», og det svenske er noe mer rødt enn svart i forhold til de øvrige.

Innavl

Fenomenet innavl oppstår når samme ane finnes både hos mor og far. Slike individ er det hele 34 stk av i stamtreet til Lillebjerka, fire kyr og 30 okser. Størst bidrag til Lillebjerkas innavl kommer fra 1732 B.

Haugan. Øvrige okser på figuren som bidrar er i rekkefølge i forhold til synkende bidrag: Bo Nerlien, Aber, Frasse, Dike og Grindar. Gjennomsnittlig innavl for årets eliteokser er 1,27 prosent, som må sies å være svært lavt. Lillebjerkas innavl er beregnet til 1,01 prosent. Årsaken til den lave innavlen er at de felles anene opptrer forholdsvis mange generasjoner tilbake. Det arbeides fortsatt med å komplettere slektskapet i NRF. Det som fortsatt er noe mangelfullt er på hodyr. Når dette kommer på plass vil vi få et mer korrekt bilde av den egentlige innavlsgraden i populasjonen. ■

Tabell. Opprinnelse

Opphav	5409 Lillebjerka	Gjennomsnitt årets 1. gransking
Norske	48,88	49,93
Finsk Ayrshire	4,79	7,90
SRB	23,28	18,97
SLB	16,80	19,98
Amerikansk Holstein	6,25	3,03
Canadisk Holstein	0,00	0,20

5409 Lillebjerka

«Ille moro!»

Jan Erik Kjær – tekst og foto

I juni arrangerte 4H-klubbene og produsentlagene i Østfold kalvemønstring. Få kalver og mange ivrige unger gjorde at hver kalv ble mønstret av opp til tre barn. Slik fikk de firbente en rørende omsorg og oppmerksomhet.

■ 4H-klubbene i Østfold har lagt kalvemønstring inn som en del av aspirantoppgaven om kalv. På mønstringa i Rakkestad var alle med kalv som oppgave så nær som fire stykker.

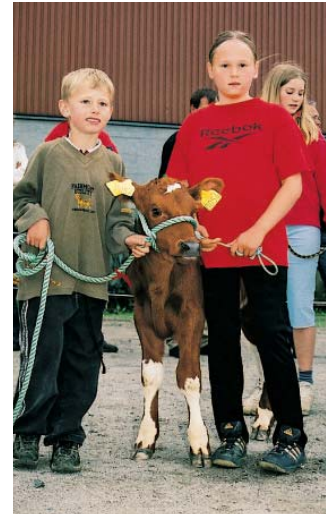
To av de som skal jobbe med kalveoppgaven sin frem til oktober er Silje Edvardsen (11) og Sofie Westad (11). De er begge med i Kirkeng 4H som hører til Degernes i Rakkestad kommune. Begge to syntes det hadde vært moro å forberede seg og kalven frem mot mønstringa. Hver tirsdag og torsdag tok Sofie bussen hjem til Silje for å øve kalven som har fått det klingende navnet Lypstyl Lakryl Lunsji!

– Kalvemønstringa var morsomt, men det var jo litt spennende også, sier de to jentene som er helt sikre på at de skal være med neste år! ■

Til venstre:

■ – Vi har som mål å få til at Lypstyl Lakryl Lunsji skal bli like snill å leie når hun blir voksen ku, forteller Sofie Westad (11) og Silje Edvardsen (11) fra Kirkeng 4H i Rakkestad.

Over:

■ Kalvemønstring er både moro og spennende. Her ser vi Anette Reinvoid (7) fra Degernes med den tre uker gamle kalven Edel.

Over:

■ Mangel på kalver gjorde at flere barn måtte gå sammen om å mønstre enkelte av kalvene. Andreas Haglund (7) og Lene Krosby (12) hadde ansvaret for Tommelise.

Til venstre:

■ Alle ekipasjene måtte ta en prat med dommerpanelet. Her er det Sarah Westad (11) og Caroline Haglund (12) som viser frem kalven Klara Knute Q for Jan Ole Mellby, Elling Ruggli og Nils Johan Bislingen.

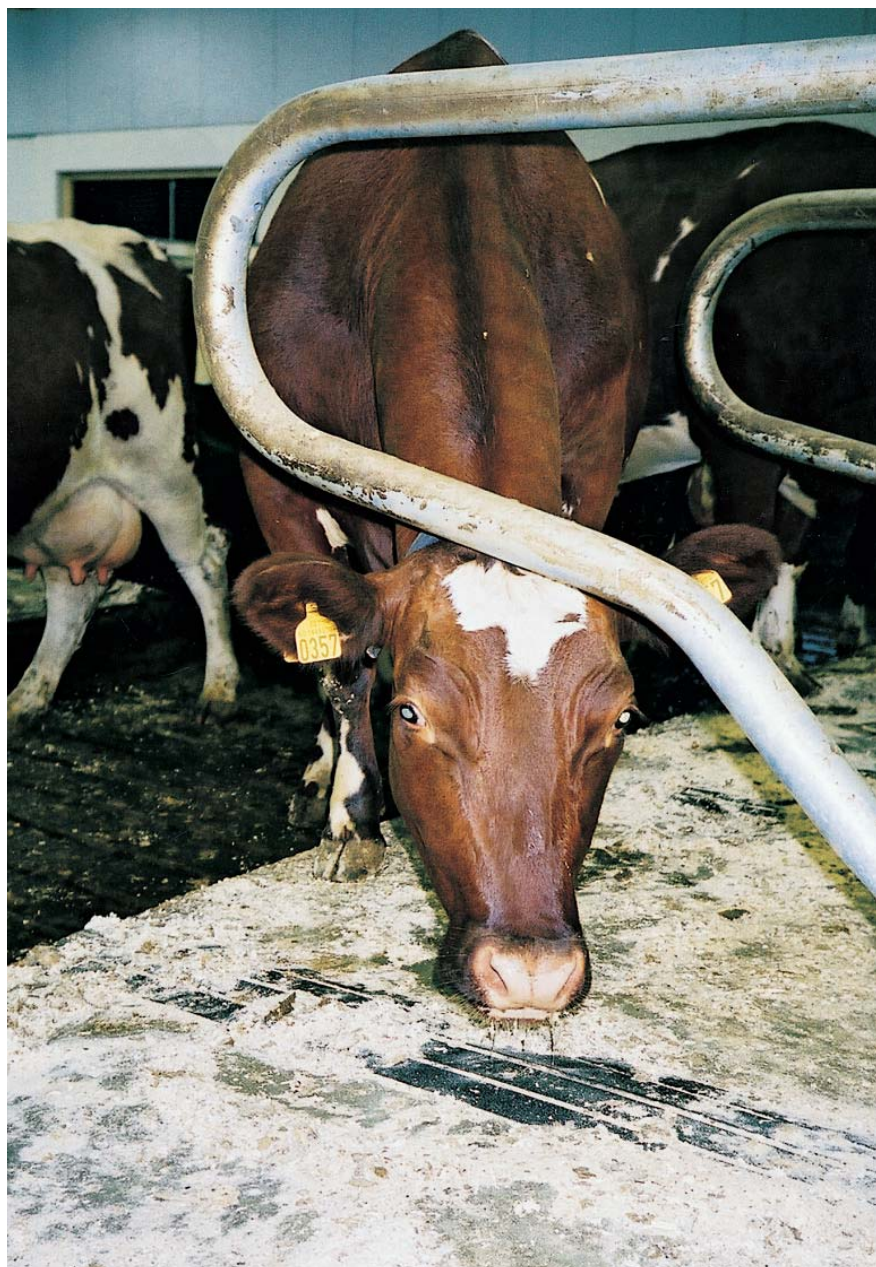
Mjølkeproduksjon i lausdrift

Sett fra dyras synsvinkel, er lausdrift fordelaktig fordi de får utøve en sosial omgang og mosjon. Mosjon er viktig for å holde kroppen i god trim, og det gjenspeiler seg også i form av bedret helse. Alle registrerte sjukdommer i helsekortsystemet ligger på et lavere nivå i lausdriftfjøsene, med unntak av klauvhelseproblemer som ligger noe høyere enn i båsfjøsene. Etter danske og canadiske erfaringer stiger mjølkeytelsen med ca 10 prosent ved overgang til lausdrift. I lausdriftfjøset er det og mulig å skreddersy ulike steder i fjøset til helt spesialiserte funksjoner for å sikre en best mulig funksjon. Det er relativt enkelt å sikre et godt og ergonomisk riktig utformet arbeidsmiljø for røkteren i lausdriftfjøsene. Alt dette bidrar til god trivsel for både dyr og bonde.

Lars Erik Ruud – tekst og foto

Lausdriftfjøsets utvikling

Lausdriftfjøs har ikke alltid vært bygd slik det gjøres i dag. De første lausdriftfjøsene som ble bygd var basert på talle, en løsning som fortsatt brukes i mindre omfang i dag. I områder med dårlig tilgang til halm, ble det en periode på 1960-tallet bygd fjøs med spaltegolv over hele arealet. Disse var svært areal effektive, men viste seg problematiske med tanke på hygiene. Kyrne måtte ha en liggeplass, og lausdriftfjøset med fôringsliggebås ble derfor utviklet og kom i bruk på 1970-tallet. I denne løsningen er liggeplassen en kombinert ete- og liggeplass. Også denne fjøstypen er relativt areal effektiv. Dette gjorde at det ofte lot seg gjøre å innpasse konseptet i eksisterende båsfjøs. Problemer med hygiene og førsøl med mer, har gjort at heller ikke denne løsningen velges ved om- eller ny-

bygginger i dag. Skal lausdriftfjøset fungere må det brukes plass. Lausdriftfjøsene som bygges i dag, er i all hovedsak basert på liggebås, det vil si en liggeplass atskilt fra eteplassen.

Liggebås og flaskehals

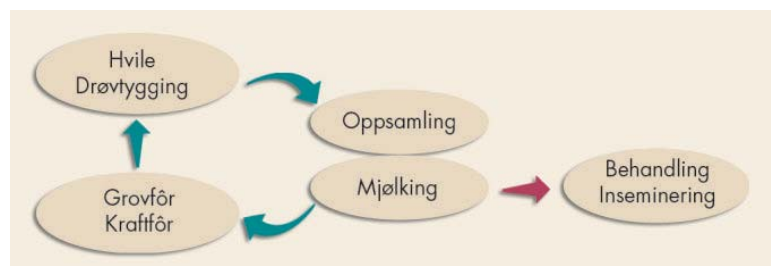
Liggebåsfjøsene fungerer jevnt over bra, under forutsetning av at det brukes tilstrekkelig med plass i liggebåser, i gjødselganger, ved drikkekar og så videre.

I Stortingsmelding nr 12 om dyrehold og dyrevelferd er lausdrift nevnt som et av de viktigste tiltakene for å heve velferden blant storfe.

Denne artikkelen tar for seg noen fordeler og ulemper med lausdrift, og ser også på noen viktige faktorer for å lykkes med mjølkeproduksjon i lausdrift.

■ **Gode liggeunderlag gir lenger liggetid og bidrar til ro og trivsel i fjøset.**

Figur 1. Ønsket funksjonsrekkefølge i et lausdriftfjøs.

I mindre besetninger fungerer det «meste» av planløsninger, sjøl om kanskje ikke alt er helt optimalt. Jo større besetning det er snakk om, jo mer optimal må fjøsplanen være. Som et eksempel kan nevnes forholdene rundt mjølking. Er det en «flaskehals» mellom oppsamlingsareal og mjølkestall som eksempelvis gjør at det tar ett minutt ekstra å mjølke hver ku, tilsvarer dette et kvarter for hver mjølking i en besetning av norsk gjennomsnittsstørrelse. I et nytt samdriftfjøs med for eksempel 60 til 90 kyr ser en at det tilsvarende vil brukes to til tre timer ekstra hver dag. En bør der-

for tilstrebe en funksjonsrekkefølge under planleggingen og heller ikke godta for mange kompromisser.

Dyreflyt

Figur 1 viser funksjonsrekkefølgen en bør tilstrebe i et lausdriftfjøs. Hvile og drøvtygging skjer i hovedsak i liggebåsen. I forbindelse med mjølking bør det være et eget oppsamlingsareal hvor dyra kan samles for mjølking. Dette arealet kan være et eget areal spesielt for denne bruken (ses vanligst i store besetninger), eller det kan for eksempel være en gjødselgang mellom to liggebåsrader. Fra oppsamlingsare-

alet bør dyra kunne gå så direkte og rettlinjert inn til mjølking i mjølkestallen som mulig. Dette er for at mjølkingen skal gå raskt og effektivt uten unødig bruk av tid. Etter mjølking bør dyra komme ut på et areal med tilgang til grovfôr og krafffôr. Grunnen til dette er to-delt: For det første vil fôret da fungere som et lokkemiddel for å få dyra raskt inn til og gjennom mjølking. For det andre vil spenekanalen etter mjølking stå relativt åpen i ca en halvtime. Dette gjør det lettere for bakterier og annet smittestoff å komme til og forårsake høyere celletall og andre sjukdommer. Det er derfor en fordel for jurhelsen om en klarer å få til en planløsning som gjør at kua velger å stå oppe ei stund før ho velger å legge seg. Behandlingsbinge bør plasseres i umiddelbar nærhet av utgangen fra mjølkestallen, slik at dyr kan dirigeres inn i denne bingen i forbindelse med mjølking. Denne bingen brukes i all hovedsak til inseminering og annen behandling av dyr som mjølker til daglig.

Tabell 1. Anbefalte bredder på gangarealer i lausdriftfjøs for mjølkeku.

	Meter
Bredde liggebås – vegg	2,4
Bredde liggebås – liggebås	2,5
Bredde liggebås – førbrett (en rad liggebåser)	3,0
Bredde liggebås – førbrett (to rekker liggebåser)	3,25
Bredde liggebås – førbrett (tre rekker liggebåser)	3,5
Bredde liggebås – førbrett (fire rekker liggebåser)	4,0
Bredde førbrett – vegg	3,0 – 4,0
Bredde på blindganger, minimum	3,0
Bredde på kort tverrgang (maks. 3 m lang) ¹⁾	0,9
Bredde på tverrgang	Minst 1,6
Bredde på tverrgang med drikkekar	3 – 3,6

¹⁾ Smale blindganger må ikke brukes der det er stor trafikk.

Gangbredder

I tillegg til passe store liggebåser, må også bredde på ganger av ulike slag, være tilstrekkelig. Se tabell 1. En av de viktigste gangarealene er gjødselgangen ved førbrettet. Her må det være plass nok for dyr til å ete, samtidig som det skal være mulig for dyr å trafikkere bak dem. Det må også være plass nok for dyr til å møtes bak de som eter. Dette gjør at denne gangen bør være minst tre meter brei i besetningsstørrelser under om lag 30–40 dyr, mens det i større besetninger blir flere dyr og mer trafikk. I besetninger over 30–40 dyr, bør derfor gangbredden økes med 10–20 prosent. ■

■ 262 Fagerlin fra Arild Thorset i Hemsedal ble spisskua på utstillingen med 9 poeng for kropp og bein og 4 poeng for jur og spener. Dette ga selvsagt 1. premie. Kua er født i 1998 og har 5220 Reitan til far. Dommernes kommentar var: Ei harmonisk, velbygd ku med velstilte bein. Velforma jur med regelmessig speneplassing.

God kvalitet på Ål

Jan Erik Kjær – tekst og foto

Ål-utstillinga er en festdag for ku-folket i fjellregionen. 14. juni ble 23 NRF-kyr stilt til bedømming. Jevnt gode kyr, værguder i godlage og et velregissert arrangement gjorde utstillinga til en flott opplevelse.

■ 144 Maradona fra Tor Martin Øyo i Hol fikk 1. premie med 8,5 poeng for kropp og bein og 4,5 poeng for jur og spener. Kua er født i 1999 og har 4603 Børset til far. Kua fikk ærespemie for beste jur og omtalen her lød: Flott, godt festa jur med velplasserte spener.

■ Arild Thorset fra Hemsedal stilte med to kyr og reiste hjem med 1. premie på begge to. Her er 276 som fikk 9 poeng for kropp og bein og 4 poeng for jur og spener. Kua er født i 2000 og har 4841 Viddal til far. Dommernes omtalte kua som flott og harmonisk, godt muskelsatt og gode bein. Godt jur.

■ Valdreskua 160 Håvelin fra Harald Berge Volden i Aurdal ble en god nummer to med 9 poeng for kropp og bein og 4 poeng for jur og spener. Dette ga 1. premie til kua som er født i 1997 og har 4502 J. Husveg til far. Dommerne omtalte kua som djup og godt muskelsatt med brei rygg og gode bein. Godt festa og regelmessig, litt sidt jur.

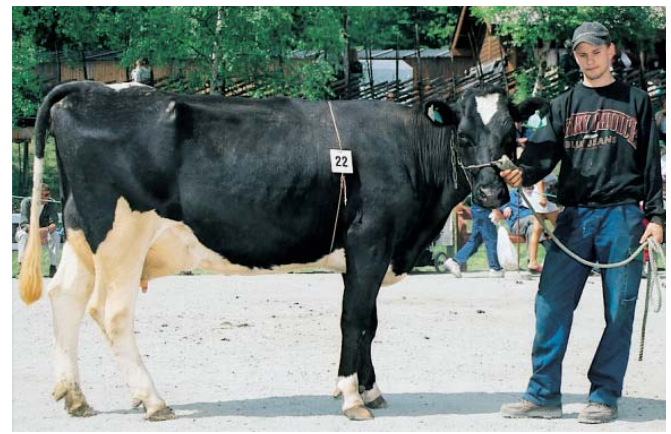
■ 133 Gullgod fra Tordis Hagen Nilsen i Ål fikk 1. premie med poengsummen 8,5 for kropp og bein og 4 for jur og spener. Kua er født i 1996 og har P. Trætengen til far. Dommernes kommentar lød: Ei ku med velbygd kropp med bra bein men løse bøger. Stort, velforma men litt sidt (brukt) jur med velplasserte spener.

■ 258 Siril fra Svein Åsmund Tveito i Votndalen fikk 2. premie med poengsummen 8 for kropp og bein og 3,5 for jur og spener. Kua er født i 2000 og har 4841 Vidval til far. Dommernes omtalen lød: Ei velbygd ungu med godt kryss og gode bein. Høvelig stort, godt festa jur med sprikende framspener.

■ 370 Heidi fra Ål videregående skule, avdeling Lien, fikk også i år 1. premie med poengsummen 8 for kropp og bein og 4 for jur og spener. Kua er født i 1999 og har 5340 Kvåle til far. Dommerne omtalte kua som velbygd med takforma kryss og gode bein. Svært bra jur med høvelige spener.

■ 305 Svartsil fra Bjørnar Sorteberglien i Ål fikk 2. premie med poengsummen 7,5 for kropp og jur og 3,5 for jur og spener. Kua er født i 1999 og har 4645 Abelsest til far. Dommerne omtalte kua som kraftig, i noe dårlig hold og med gode bein. Godt festa jur med gode spener.

Jan Erik Kjær – tekst og foto

Stilfullt og imponerende

Med en imponerende kontroll over kalvene kunne Lars(7) og Aslak(8) fra Bromma vise «pløying» og «harving» med to kukalver fra bestefar Harald Rustand. Etterpå mønstret de kalvene Brandros og Månestråle i kalvemønstringskonkurransen. Men kalvene gikk best når de hadde dragene på, kunne guttene fortelle oss!

262 Fagerlin hadde nok en mistanke om at hun kom til å bli spiss på utstillinga. Under bedømminga hoppet hun nemlig like godt opp på scenen for å få vist seg frem skikkelig. Ned igjen ville hun derimot ikke samme hvor mye eier Arild Thorset og Gunnar Breivik forsøkte.

Det er ikke lite arbeid bestefar og guttene har lagt ned i forberedelsene til «arbeidsøkta» på Ål-utstillinga. «Plog», «harv» og drag var flott håndarbeid og de to kjørekarere styrte kalvene på en måte som overgikk en hver voksen kumønstrer.

Lars og Aslak Strandheim fra Bromma smeltet publikum på Ål-utstillinga. I lag med bestefar Harald Rustand hadde de snekret drag, lagd «plog» og «harv» og spent to kukalver foran redskapen!

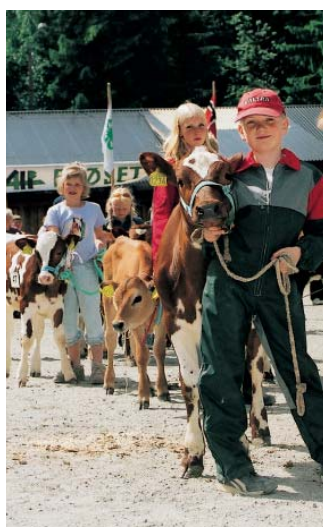
■ Aslak(8) og Lars(7) Strandheim fra Bromma fikk premie fra GENO og BUSKAP for den flotte innsatsen. De tre andre vinnerne på kalvemønstringa var Jon Inge Tveitehaug(12) fra Ål, Ingrid Bergerud(12) fra Rødberg og storsjarmøren Sjur Etterlid fra Ål.

■ Ola Engebret Barskrind Lofthus(9) fra Torpo mønstret en Telemarkskalv.

■ Utstillingsoksene fra GENO er et kjærkomment og viktig innslag på Ål-utstillinga. Her mønstres 5741 Rønningen av ræker Bjørn Erik Frislie.

■ Semintekniker Håkon Sørbøen hadde lagt ned masse arbeid i å forberede ungene til kalvemønstringa og dette førte til at de 25 ekvipasjene fungerte veldig bra. Fremst på bildet ser vi Torgeir Jorde(10) fra Torpo med kalven 234 Golin.

■ Jannike Øvstrud(10) fra Ål hadde god kontakt med kalven 130 Veslemøy.

Nytt fra Storfekjøttkontrollen

Storfekjøttkontrollen er en landsomfattende husdyrkontroll for kjøttfe, føringdyr og kjøttfekrysninger, driftet av Fagsenteret for kjøtt.

Anitra Lindås, Grethe Ringdal og Cecilie Ausland
Fagsenteret for kjøtt

Husdyrregister – storfe

Etter pålegg fra ESA (EU's kontrollorgan) skjedde en teknisk omlegging av det offentlige individregisteret i 2002. Med omleggingen ble også slakterier og livdyrhandlere pålagt rapporteringsplikt. Den nye databasen, Husdyrregister – storfe, ble satt i drift fra november 2002. Storfekjøttkontrollen endret høsten 2002 oversendingen av opplysninger til nytt format. Obligatorisk rapportering av kjøper, evt. slakteri-organisasjon ved salg av dyr til liv, og hvilket slakteri som tok i mot dyret ved salg til slakt ble innarbeidet.

Dessverre har det vært mye feil på de listene som har vært utsendt fra Husdyrregister-storfe. Dette til tross for at opplysninger var oppdatert i Storfekjøttkontrollen. Rådgivere i Storfekjøttkontrollen har hatt mye ekstra arbeid med å rette opp i dette.

I etterkant har det vært møte mellom Statens dyrehelse-tilsyn, Ku- og Storfekjøttkontrollen. På møtet ble det bestemt at før det blir sendt ut nye lister skal opplysningene i Husdyrregisteret samstemmes med opplysninger i kontrollene. Neste utsending av lister til kontrollens medlemmer blir sannsynligvis etter neste årsskifte.

Slutter med mjølk – men fortsetter med dyr?

Er du en av dem som slutter med mjølk, bør du vurderer om et medlemskap i Storfekjøttkontrollen er aktuelt. Det offentlige kravet om å rapportere inn opplysninger til Husdyrregister – storfe blir ivare tatt gjennom medlemskapet. Storfekjøttkontrollen er også et tilbud til dere som driver med kryssningsdyr eller har føringdyr og tenker kun produksjon.

Du kan enten få en rådgiver fra ditt lokale slakteri til å registrere opplysningene for deg, eller du kan kjøpe en bondeversjon av programmet og registrere selv. Ta kontakt med ditt lokale slakteri og be om informasjon om Storfekjøttkontrollen. Vurderer du å registrere selv, kan du låne en demonstrasjonsversjon av programmet fra slakterirådgiveren din. Mer informasjon finner du på www.fagkjott.no/storfekjøttkontrollen

Anitra Lindås slutter på Fagsenteret for kjøtt

Etter fem år på Fagsenteret vender Anitra nesen hjemover til Nordmøre igjen. Hun overtar gården på Ertvågøya etter sine foreldre. Anitra har fått ny jobb i TINE Midt-Norge, hvor hun skal jobbe som fagrådgiver med ansvarsområdet føring og økonomi. Hun har tidligere jobbet i TINE Midt-Norge. Cecilie Ausland overtar jobben hennes på Fagsenteret for kjøtt.

Ideer til bedre samdrift

"Vi brukte lang tid på forberedelser før samdriften ble en realitet, og vi gjorde mange besøk for å studere både driftsform og tekniske løsninger. Kundene av Reime landteknikk og Westfalia viste seg å være meget tilfredse med både tekniske løsninger og support. Melketeknikk og melke kvalitet var meget god hos dem alle. Driftsstabiliteten var meget høy og driftskostnadene faktisk lavere enn forventet noe som samlet sett gir god økonomi."

Ernst Bolås

Gosen Samdrift i Ogdalen, Steinkjer

Det er to ting den moderne bonden alltid trenger

Reime landteknikk har spesialisert seg på salg og service av fjøsinnredninger, melkeanlegg, foringssystemer og rekvisita til landbruket. Men vi leverer mer enn det! Vi legger vår ære i å ha fagfolk som virkelig kan gi råd mht. optimalisering av melkeproduksjon og svinhold. For det er to ting den moderne bonden må ha for å lykkes: Det er gode ideer til mer lønnsom drift pluss utstyret som virkelig gjør det mulig å effektivisere.

Kontakt din nærmeste AK-avdeling for mer informasjon!

IDEER TIL DEN MODERNE BONDEN

Reime landteknikk

www.reime-landteknikk.no

Må vokse for å overleve

Gården ligger i Heeten i midtre del av Nederland et par mil fra Deventer. De Aarnink er på 700 dekar og i tillegg er det leid inn jord slik at det totale arealet blir på 900 dekar. Mjølkekvote er på 875 tonn, men deler av den leases foreløpig ut til andre slik at de selv produserer noe over 600 tonn mjølk med 3,6 prosent protein og 5 prosent fett. For å fylle kvota har de en besetning på 80 kyr i løsdrift. Gjennomsnittlig kvotestørrelse i regionen ligger på 300 tonn. Det er lite sammenlignet med områdene nord i Nederland der gjennomsnittskvota allerede er oppe i 600 tonn. Strukturrasjonaliseringen går videre, og Gerrit Tuten er ikke i tvil om at det vil forsvinne mange produsenter i hans område.

– Vi sier at hvis du har 30 kyr må kona ta seg jobb for at mannen skal få holde på med sin hobby, sier Gerrit Tuten. Vi sier det som en spøk, men det er dessverre realiteten og egentlig er situasjonen tragisk.

Redusert avdrått

Selv om forutsetningene i dette området ligger vel til rette for en føseddel som gir høy avdrått har Gerrit Tuten bevisst senket ytelsen. Tidligere lå avdrått på 9 500 kilo, men den har nå kommet ned på 8 000 kilo og planen er å holde den på dette nivået.

Hvorfor vil du ikke ha høyest mulig avdrått?

– Det jeg ønsker er å finne det nivået som gir mest profitt, forteller Gerrit Tuten. Min erfaring er at helsekostnadene blir lavere ved 8 000, enn ved 9 500, og jeg tror også at fruktbarheten blir bedre. Et høyt avdråttsnivå krever et godt management for at det skal svare

Gerrit Tuten er ikke i tvil om at det vil bli mjølkeproduksjon på gården De Aarnink også i framtida. Kone som gjør suksess med gardsturisme og sønn og datter som ivrer etter å overta gjør det lettere å være optimist. Men Gerrit Tuten er overbevist om at de må bli større for å overleve.

seg, og for meg passer det bedre å drive litt mindre intensivt, avslutter han.

Dyrematerialet er en blanding av Rød og Hvit Holstein og MRY (Meuse-Rhine-Yssel) som er en nederlandsk kombinasjonsrase.

– Jeg er ikke så opptatt av rase, men prøver å finne egenskaper hos oksen som passer til kua som skal insemineres, forteller Gerrit Tuten. Jeg ønsker mer protein i mjølka og derfor er dette en egenskap jeg prioriterer. Dessuten ønsker jeg mer holdbare kyr. Vi har ei ku som er ti år, men gjennomsnittet ligger på 4,2 år og det synes jeg er for lavt.

– Tidligere hadde jeg nesten bare Rød og Hvit Holstein, men har etter hvert krysset inn en god del MRY. Min erfaring er at dette er en mer robust rase. Dyra tåler litt mer røff behandling enn Holstein, sier Gerrit Tuten.

På De Aarnink er det konsentrert kalving i september og oktober. Dette betyr at de ikke har noen kyr å mjølke i den perioden det er mest besøk av overnattingsgjester på gården. Derfor ønsker de å fortsette med dette selv om Gerrit Tuten innrømmer det er en utfordring å få kalv i kua tidnok til å holde kalvingene konsentrert. Han forteller at det er mye diskusjon blant bøndene om hvilket kalvingsintervall som gir best økonomi.

Det brukes fullfôr som består av surfôr og mais. I tillegg får kyrne på De Aarnink et assortert utvalg

kraftfôr. Ett slag med høy energikonentrasjon gis fra kalving til 60 dager og ett fra 60 dager til 120 dager. Det gis proteintilskudd på individuell basis. I tillegg får kyrne mais i fullfôret og sitruspulp som er et biprodukt fra pressing av sitrusfrukt.

– Utfordringen er å få i kyrne nok energi den første tida etter kalving slik at de ikke taper seg for mye i hold, sier Gerrit Tuten. Jeg er svært opptatt av at vi ikke skal overføre med lettfordøyelig protein. Kyrne får mais før de slippes på beitet om morgenen, og jeg tror at «å la graset falle på mais» i kuas vom er et bra prinsipp.

Klauvproblemer

Gerrit Tuten er fornøyd med helsestilstanden i besetningen, og jurbetennelse er ikke noe stort problem. Men å holde underlaget tørt nok i løsdrifta er en utfordring. Selv om de strør med mye flis blir det rett og slett for bløtt i gangarealet. Særlig i perioder med fuktig vær gir dette grobunn for klauvproblemer. Klauvbetennelser er periodevis et problem som innebærer tap i form av redusert produksjon og veterinærbehandling. Selv om klauvene dusjes med desinfiserende middel i mjølkestallen er dette et problem som stadig kommer tilbake. Gerrit mener at skrapene ikke fjerner møkka godt nok og forteller ivrig at han har vært i Danmark og sett på utstyr som han tror ville løse pro-

Mjølkeproduksjon i Nederland

- 26 000 mjølkeprodusenter
- 61,5 kyr pr. besetning
- Avdrått 7 300 kilo
- Gjennomsnittlig kvote 380 tonn
- Mjølkeproduksjonen står for 30 % av verdiskapingen i hollandsk landbruk
- 55 % av produksjonen eksporteres

ske mjølkebønder må ha en gjennomgang av helsesituasjonen i besetningen med veterinær fire ganger i året. Dette var tidligere en frivillig ordning, men fra i år har myndighetene innført det som et obligatorisk krav for alle som skal levere mjølk til konsum. Ordningen har medført misnøye fordi kostnadene i sin helhet må betales av produsentene.

– Jeg har en pragmatisk holdning til dette sier, Gerrit Tuten. Så lenge veterinæren kombinerer denne gjennomgangen med andre gjøremål i besetningen blir ikke merkostnadene så store. Men jeg vet at i andre områder gjennomfører veterinærene disse gjennomgangene som separate besøk og tar seg grådig betalt for det.

Som et alternativ til bruk av rådgivere har en gruppe bønder gjennom flere år organisert en lokal studieklubb. De møtes jevnlig for å ta opp spesielle temaer, utveksle erfaringer og kritisk kikke hverandre i kortene. I begynnelsen var dette mennenes domene, men i det siste har kvinnene også blitt invitert med.

Fortsetter neste side

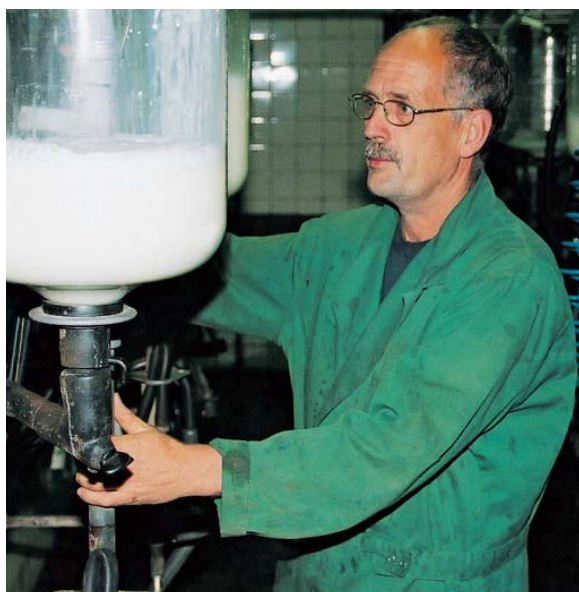
■ **Fjøset er av eldre dato, men bortsett fra at liggebåsene er et nummer for små fungerer det fortsatt bra.**

■ **Gerrit Tuten er opptatt av at mjølke kvaliteten skal være på topp hele tiden.**

blemet. Det er ei vogn med skrape og børste som kjøres over gangarealet i løsdriфта og samtidig strør med flis.

Hollandsk KSL

I hollandsk mjølkeproduksjon heter det ikke KSL men KKM (Kvalitets-Kjede Mjølk). Dette er et system som har mange likheter med vårt KSL, men en forskjell er at holland-

Må vokse for å overleve

Fortsetter fra foregående side

■ Gerrit Tuten viser omverdenen at miljøutfordringene tas på alvor.

– Det viste seg at det var en stor fordel å få med kvinnene, forteller Gerrit. Jeg tror ikke vi menn er like ærlige overfor hverandre som de er. Når vi nå spør en av deltakerne om han har noen problemer med jurbetennelse og han litt unnnvikende sier at han bare har noen få tilfeller nå og da, bryter kona resolutt inn og minner ham om at forrige uke var det tre som måtte mjølkes utenom og for fjorten dager siden fire!

Kvoter til besvær

Omsetning av kvoter er et svært aktuelt tema i en situasjon der mange ønsker å gi seg samtidig som andre ønsker å utvide for å bli konkurransedyktige. Kvotepriisen ligger på over 16 kroner per kilo, og da sier det seg selv at det blir et tungt løft å kjøpe kvote. Istedenfor å selge har mange derfor leaset ut kvoten si, men dette har myndighetene fra i år satt begrensninger for. Nå kan maksimalt 30 prosent av kvoten leies ut, mens 70 prosent må den som har kvoten produsere selv.

– Vi må konstruere en løsning som er tjenlig både for den som ønsker å selge kvoten sin og den som ønsker å kjøpe, sier Gerrit Tuten. Slik det er i dag blir det for kostbart

■ Fra fjøset på De Aarnink går kyrne på broleggingstein helt fram til beitet.

for kjøper, og selger må betale nærmere 50 prosent av salgssummen i skatt.

Har dere noen forslag til løsning på dette problemet?

– Vi har lagt hodene i bløt og kommet fram til et opplegg vi tror vil fungere, svarer Gerrit. Denne «kvotekonstruksjonen» som vi kaller det, går ut på at selger og kjøper av kvote inngår et samarbeid («joint venture») om den kvoten som skal selges. Kjøper overtar i praksis kvoten, men istedenfor å betale en salgsum inngås det en papiravtale om at selger skal arbeid for eksempel 20 timer i uka. For denne arbeidsinnsatsen mottar selger en meget bra timebetaling. Etter fem til ti år går kvoten over til kjøper uten noe videre vederlag enn det som har blitt utbetalt i lønn til selger i denne perioden. På denne måten kan de som ønsker å satse på mjølk få mer kvote til en gunstigere pris, samtidig som selger slipper å betale så mye skatt, sier Gerrit Tuten.

Det gjenstår å se om mjølkepro-

ducentene får gjennomslag for sin kreative løsning, men myndighetene vurderer nå forslaget før det i neste omgang må klareres i EU.

Fra enkeltindivid til grupper

Brukeren på De Aarnink er en aktiv kar som bruker to til tre dager i uka på organisasjonsarbeid. Han er leder i det lokale bondelaget og styreleder for Information Products i avlsorganisasjonen CR Delta. Denne delen av CR Delta utvikler styringsverktøy for kubonden og har blant annet utviklet dataprogrammer for kukontroll som er eksportert til Irland.

– Utfordringen for den som skal drive mjølkeproduksjon i framtida er å klare overgangen fra å fokusere på individer i besetningen til å tenke på grupper. I store enheter er det ikke mulig å ha samme oppmerksomhet om enkeltdyr, og noen opplever dette som stressende. Derfor er det viktig at landbruksutdanningen klarer å lære studentene dette.

Selv om dette betyr at vi mister noe vesentlig på veien – omsorgen for enkeltdyret – ser ikke Gerrit noe alternativ til å tilpasse driftsledelsen til de besetningsstørrelser som er nødvendig for å overleve. ■

Suksess med gårdsturisme

Klazien Tuten har latt mannen ta seg av mjølkeproduksjonen, mens hun selv har realisert visjonen om egen virksomhet på gården. Utviklingen har gått etappevis, men nå står gårdsturismen for 20 prosent av inntektene på De Aarnink.

Tidligere hadde Klazien Tuten arbeid utenfor gården. Hun fikk lyst til å etablere en egen virksomhet som kunne dra nytte av gårdens ressurser, og samtidig være et ekstra bein å stå på økonomisk. Ledig bygningsmasse var tilgjengelig i den gamle fjøsbygningen som har sin opprinnelse helt tilbake til 1500-tallet. Her har de fått innredet til sammen fem rom av varierende størrelse, men med topp standard.

Kalveavdelingen brukes til spiserom. I mars tas kalvene ut og rom-

met rengjøres, og det virker som gjestene synes det er litt eksotisk å innta måltidene ved siden av kalvebinger og kalvekjøkken.

Vurderer å utvide

Munn til munn metoden har vist seg å være både billig og effektiv markedsføring. Klazien Tuten har ikke behovd å bruke mye penger på reklame. Fornøyde gjester forteller om sine opplevelser til venner og bekjente, og gjestene strømmer på.

Et marked som Klazien Tuten ser på som spesielt interessant er helgearrangementer for ulike typer grupper som ønsker å møtes et rolig og avskjermet sted med atmosfære. Det kan være alt fra gjenforeningsfester til sykklubber og familiearrangement. De leier da alle rommene for hele helgen, og vil også ofte stå for maten selv. Dette blir derfor et mindre ressurskrevende og mer økonomisk gunstig opplegg. Selv om overnattingsvirksomheten allerede sørger for 20 prosent av inntektene på De Aarnink er Klazien og mannen Gerrit i tenkeboksen for å vurdere å utvide virksomheten med to til tre rom. Siden de to barna som sammen skal overta gården allerede er engasjert i gårdsdriften, vil avgjørelsen avhenge litt av hva de ønsker. ■

Rasmus Lang-Ree – tekst og foto

■ Klazien Tuten har lykket med å skape sin egen arbeidsplass.

■ Kalvefjøs om vinteren og spisesal om sommeren.

Kvalitet, kvalitet, kvalitet

Jan Erik Kjaer – tekst og foto

Frankrike blomstrer som kjent den lokale mjølkeforedlinga. De franske bøndene har sett muligheten i å ta ut mer fortjeneste ved å yste og selge ost hjemme på gårdene. Derfor har mange tatt opp og videreført de gamle tradisjonene. På La ferme de Plantimay forteller Pascale at besteforeldregenerasjonen ikke ystet, men foreldrene tok opp igjen tradisjonen for 17 år siden og leverte da ost på et ostekooperativ. De nåværende brukerne bygde nytt ysteri i 1990 og det ystes i dag syv sorter ost. Dette tilsier at det årlig foredles 220 000 liter kumjolk og 60 000 liter geitemjolk. 300 000 liter mjolk leveres direkte til meieriet. Ystinga skjer i hovedsak fra mandag til fredag og minst mulig i helgene.

20 prosent av osten selges i gårdsbutikken. I tillegg reiser de på fire markeder i uka og leverer også ost til butikker og restauranter. Ysteriet er skilt ut som egen bedrift og organisert som AS. Det er de samme tre familiene som driver både gården og ysteriet. I tillegg har de fem fast ansatte.

– Målet er å foredle mest mulig ost og selge direkte til forbruker, for her er det store utviklingsmuligheter. Dette krever at vi moderniserer og effektiviserer ystinga fordi arbeidskraft er så kostbart, sier Pascale.

Ysteorganisasjon

80 gårdsystemer i området har organisert seg og samarbeider overfor næringsmiddeltilsynet.

– Vi har valgt å være offensive og edruelige i forhold til eventuelle prøveresultat som viser dårlige produkter. Gjennom samarbeid og

– Det er viktig å høre på næringsmiddeltilsynet, men det må kunne gå an å diskutere med dem for å komme fram til gode løsninger, sier Pascale Francillon. Hun og ektemannen Claude er et av tre gårdbrukerpar som har fellesdrift på La ferme de Plantimay i St Joseph de Rivière litt nord for Grenoble.

åpenhet unngår vi å dra hele næringa under dersom det skulle være produkter om ikke holder mål hos en av oss. Dette samarbeidet bidrar til å øke kompetansen om osteproduksjonen slik at vi slipper å fungere som brannslukker når det blir problemer, sier Pascale.

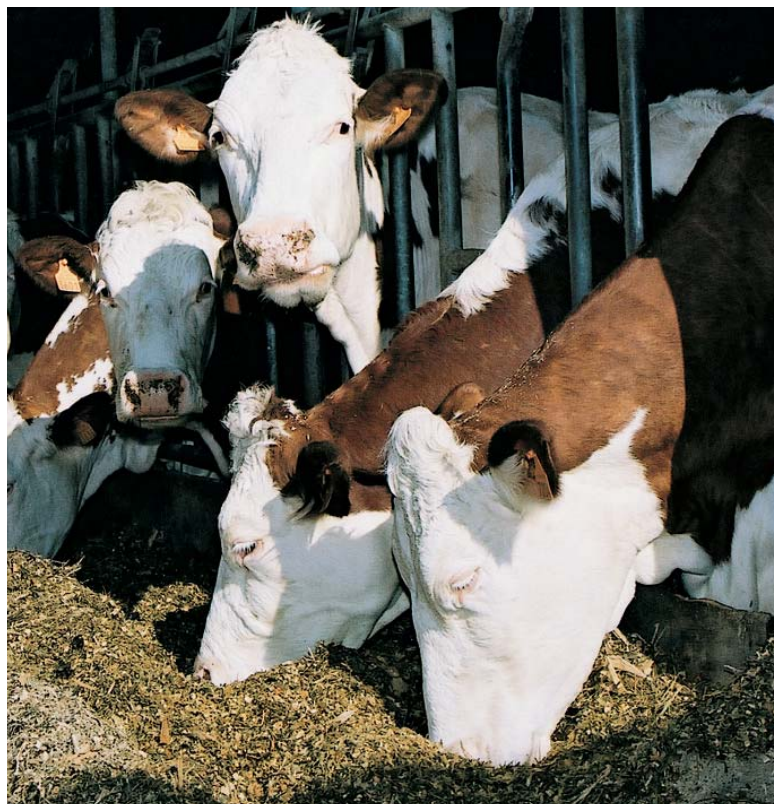
EU-regelverket for gårdsysting stiller strengere krav til det endelige produktet enn til produksjonsprosessen. Kravet tolkes likevel både nasjonalt og regionalt og gir i

praksis et ulikt regelverk. Pascale mener at målet må være at dette blir likt for alle.

– Det viktigste for å få en god og trygg ost er mjolk av god kvalitet og kontroll med syrekulturene som brukes i produksjonen.

Gårdsdrifta

I fjøsene på La ferme de Plantimay står det 90 mjølkekyr og 100 geiter. Gården består av totalt 2000 daa dyrka mark. 300 daa av dette nyttes

■ De 90 Montbéliardkyrne føres med fullfôr av maissurfôr, grassurfôr, luserne og kraftfôr.

BUSKAP har vært på reportasjetur i Frankrike. Vi har besøkt høyfjellsområdene i Haute Savoie, Savoie og Isere rundt byen Grenoble. I dette nummeret får du presentert de siste artiklene fra turen.

til maissilo og resten er eng, 500 daa av enga går til surfôr som både kyr og ungdyr får, men 500 daa nyttes til høy til mjølkekyrne. Bare storfeet er på beite, mens geitene føres inne hele året fordi de ikke har nok beite lett tilgjengelig nærme gården.

Det legges mye jobb i å få god surfôr kvalitet fordi dette er helt avgjørende for ostekvaliteten. Det føres med fullfôr bestående av maisurfôr, grassurfôr, luserne og kraftfôr. Den daglige kraftfôrrasjonen til mjølkekyrne er 3 kg oljekaker og 1 1/2 kg kraftfôr. I tillegg får kyrne høy.

Beitesesongen er syv måneder lang og kyrne slippes ut i begynnelsen av april. Fra oktober får de tilleggsfôring inne.

Mjølkeprisen for mjølka som leveres til meieri er 2,6 kroner.

Claude Francillon forteller oss at gjennomsnittsbetsetningen i Frankrike er 35 kyr per arbeider. Dette har økt betydelig de siste ti årene og det er fortsatt krav om større gårder og effektivisering.

Familiene på gården er hele tiden på utkikk etter muligheter for å sikre økonomien.

– Vi har en stor by i nærheten og derfor et stort kundepotensial til osten vår. Vi ønsker å spille på fjellturisme, og kundene har anledning til gå rundt på gården og se på drifta, sier Claude. Han er opptatt av helheten i drifta og blant annet gode tilskuddsordninger har gjort at de har valgt å bygge driftsbygninger av treverk. I tillegg til at myndighetene gir støtte til 25 prosent av byggekostnadene til drifts-

■ I dag ystes det syv osteposorter på gården. Her snus syrnaostene etter å ha stått til drenering i formene.

Fortsetter neste side

Kvalitet, kvalitet...

Fortsetter fra foregående side

bygninger gir nemlig de lokale myndighetene ytterligere 25 prosent dersom man bygger i treverk.

Følg forbrukeren!

I den ene delen av ungdyrfjøset finner vi også en flokk med ammekyr av rasen Aubrac. Dette er en lokal og ekstensiv rase fra fjellbeltet Aubrac som ligger 1000 moh. Rasen ble opprinnelig avlet frem av benediktinermunker fra 1600-tallet frem til klosteret ble plyndret og ødelagt under den franske revolusjonen. I 1840 tok man opp igjen avlen og forbedret da dyrematerialet ved å bruke Brown Swiss. I dag regnes dyra hovedsakelig som kjøttfe, men fra gammelt av ble Aubrac-kyrne også brukt i mjølkeproduksjon. De voksne hunndyra er i gjennomsnitt 125 centimeter høye og veier 580 kilo. Gjennomsnittelig mjølkeytelse er 2 180 kilo. I dag finnes det så mange individ av rasen at den ikke regnes som utrydningstruet.

- Vi har valgt å drive kjøttproduksjon på en del slike dyr fordi de egner seg godt til ekstensiv beitedrift og et slikt driftsopplegg skaper tilitt hos forbrukerne. Vi får ikke tilskudd for bevaring av rasen men får 8 750 kroner i tilskudd for å benytte et spesielt beiteareal på gården. Den gamle rasen gir et sterkt og tydelig opprinnelsesbilde, og vi ønsker å bytte ut en del av Charolaisdyra våre med denne rasen. Målet er å utvikle et regelverk for føring og stell av Aubrac-dyra slik at man kan få en opprinnelsesmerking koplet opp til rasen. Noen av disse kravene vil bli kun høyføring, at kalven går og suger mora og krav om beite.

- Man må ikke være mot forbrukeren, men følge med på deres krav og signaler!, sier Claude Francillon ivrig.

■ - I osteproduksjonen er det viktig å samarbeide med næringsmiddeltilsynet, sier Pascale Francillon.

■ - Følg forbrukernes krav og signaler!, sier Claude Francillon.

■ Brukerne på La ferme de Plantimay ønsker å få til opprinnelsesmerking på kjøtt fra den gamle storferasen Aubrac.

■ De lokale myndighetene gir støtte til 25 prosent av byggekostnadene dersom man bygger i treverk.

58 kunder på to timer

Ferme de la Bourrière ligger i vintersportsstedet Méaudre og skituristene utgjør en stor del av kundekretsen. Gårdsbutikken er åpen fra klokka 8–10 om formiddagen og fra klokka 17–19 om ettermiddagen. Med andre ord på tidspunkt Jean-Charles Didier eller andre fra gården er i fjøset eller ysteriet likevel. Ei varslingsklokke ringer når kundene kommer inn i butikken og den hyppige strømmen av kunder gjør at Jean-Charles Didier til stadighet må ut i butikken og ekspedere. Kundekontakten er et positivt innslag i hverdagen, men krever at man har en serviceinnstilling som kan være uvant for mang en gårdbruker.

Jean-Charles yster 120 000 kilo mjølk i året og har drevet hjemmeysting i ti år. Ystinga foregår fra mandag til fredag, mens i helgene leveres mjølka til meieriet for å få litt roligere dager. Det ystes fire forskjellige oster på gården for å få et bredest mulig tilbud i gårdsbutikken. Dette er en Camembert-liknende mykost, en blåmuggost, mjølkeprim og en fast kvitost.

Kostbar høytørke

I fjøset står 30 Montbéliard-kyr med påsett. Fram til i fjor besto fôringa av en del rundballer, men i vinter har alt grovfôret vært høy. Overgangen til kun høy er valgt for å oppnå en best mulig ystekvalitet på mjølka.

Gården har 600 daa innmark som består av kun upløynd natureng hvor det ikke brukes kunstgjødsel. I og med at gården ligger 1 000 meter over havet, greier de ikke å få mer enn to slåtter, og på de områdene som ligger høyest får han bare en slått. Innefôringsperioden er fra 1. november til 1. mai.

Høyet blir tørket på en nyinstal-

■ En dag hadde Jean-Charles Didier og sønnen Laurent 58 kunder i gårdsbutikken på to timer. Her smaker neste generasjon oste-kunder på mjølkeprimen.

lert høytørke som tørker luften før den blåses inn i høyet. Høyet buntet i store firkantballer og denne jobben er det en nabo som gjør. Innsugs- og utblåserdelen på tørka kjøler luften ned til 10 grader og pumper ut 50–60 liter vann fra innsugslufta i timen. Tørka har en effekt på 60 kw og strømkostnadene er 3–5 øre per kilo høy.

– Høytørka er selvsagt luksus på

Det mangler ikke på kunder i osteutsalget hos Jean-Charles Didier på Ferme de la Bourrière i Mèaudre litt sør-øst for Grenoble.

■ I fjor innstallert Jean-Charles Didier en høytørke til 300 000 kroner. En investering han måttet takket være gårdsstyingen.

en gård med bare 30 mjølkekyr. Den kostet drøyt 300 000 kroner. I tillegg har vi installert en skinnegående fôrklo med teleskoparm. Denne kostet 160 000 kroner og det er ene og alene på grunn av gårdsstyinga at vi hadde råd til en slik investering, sier Jean-Charles. Lokalforedlingen av ost gjør også at han oppnår en fortjeneste på 8,40 kroner per mjølkeliter.

Dårlig kjøttpris

Kukjøttet betales dårlig. For magre kyr oppnår Jean-Charles 7–8 kroner kiloen, mens for kyr i godt hold er

■ Etter at ostemassen til mykosten er skåret med osteharpa, røres det.

■ Ostemassen helles opp i formene som har gitt osten navnet. Det franske ordet brique betyr murstein.

■ Brique de la Bourrière har blitt ystet på gården siden 1997. Den er en mykost lagd av upasteurisert mjølk og har bare to ukers modningstid.

slakteprisen 12–13 kroner kiloen. I tillegg er det en fransk tilskuddsordning hvor det betales 375 kroner per ku som blir innmeldt til slakt. Dette er et system for å få redusert mjølkeproduksjonen.

En del av mjølkekyrne insemeneres med Charolais. Disse krysningskalvene selges når de er 14 dager gamle. For de fineste kukalvene kan det oppnås en livdyrpris på 2 875 kroner, mens for runde, friske oksekulver er maksprisen 3 500 kroner. Alle kalvene på gården dier mora i åtte dager, og settes så på bøttefôring. Med en såpass liten besetning

og så utstrakt bruk av bruksdyrkryssing hender det at det blir dårlig med kvigekalver til rekruttering i mjølkeproduksjonen. Derfor vurderer Jean-Charles å kjøpe inn drektige kviger for å få et bedre dyremateriale i mjølkekubesetningen.

En litt uvant opplysning for oss nordmenn er at sønnen Laurent har aksjer i gården. Han har ysterutdanning og jobber nå som ysterirådgiver i det franske osteinstituttet i Savoie. Laurent skal med tiden overta gården, men er usikker på drifta. Gården har i dag 3,5 årsverk, hvorav en innleid røtter. ■

Automatisk mjølkefôring og smitte

Guro Sveberg – veterinær i GENO

■ Mjølkefôringsautomater gir kalven mulighet for et naturlig drikkemønster og har mange positive sider både for kalv og røker. Likevel ser man at enkelte besetninger kan oppleve problemer med luftveisinfeksjoner, diaré eller suging. Det å samle mange kalver av ulik alder til å drikke av samme kilde, kan være en stor utfordring driftsmessig.

Krever tilsyn

Det er lett å skyld på teknikken, men det er en del forhold ved hvordan man bruker utstyret som er vel så viktige i denne sammenhengen. Kalver på automatfôring krever minst like mye tilsyn som ved manuell fôring. Det kan være vanskelig å oppdage diaré eller mild hoste tidlig nok og plukke ut den aktuelle kalven. Kalver med vedvarende diaré eller luftveisproblemer er vist å ha 30–40 kg lavere slaktevekt. Automater med fri tilgang til mjølk kan være en rimelig løsning, men gjør at kalvene føres uten begrensninger. Kalvene har gjerne bra tilvekst og med god hygiene er det mulig å unngå problemer med diaré. Fri mjølkefôring virker imidlertid negativt på opptaket av kraftfôr og grovfôr og dermed også på vomutviklinga. Både norske og utenlandske undersøkelser viser da også at kalver på restriktiv mjølkefôring, men tilstrekkelig grovfôr og kraftfôr, over tid har like god tilvekst.

Helseproblemer ved automatfôring av kalver har mer sammenheng med gruppestørrelse og alderssammensetning enn automaten i seg selv. Ved å ta hensyn til dette og gjøre enkle miljøtiltak, er det mulig å ha bedre kontroll på milde luftveisinfeksjoner og sugeproblemer.

■ Datastyrt mjølkefôringsanlegg er mest aktuelt for større bruk og ved konsentrert kalving. Foto: Jan Erik Kjær

Forebyggende tiltak ved bruk av automater

- Gruppestørrelse på maksimum 8–10 kalver.
- Ikke mer enn 1 måneds aldersforskjell mellom kalver i ei gruppe.
- System med flere spener eller bruk av grind slik at en automat kan brukes på flere binger.
- Tørt og trekkfritt liggeareal til alle kalvene.
- God ventilasjon og godt innklima.
- Renhold av utstyr (spesielt smokk, tilførselsslanger, pakninger og beholder).
- Full nedvasking mellom innsett (binge tømtes for dyr) og desinfeksjon ved smitteproblemer.

Ulik immunitet

Et datastyrt anlegg er spesielt aktuelt for større bruk og ved konsentrert kalving. Nettopp i disse situasjonene kan man støte på smitemessige problemer. Når kalver med aldersforskjell på to måneder settes sammen i større grupper, er det en utfordring å takle smittepresset mellom aldersgruppene. De har ulik immunitet og motstandskraft, noen kan være friske smittebærere mens andre er spesielt utsatt for smitte. En doubling av gruppa fra 8 til 16 kalver mer enn firedobler totalt antall kontaktmuligheter mellom kalver i gruppa og med det sjansen for kontakt med et smittet dyr. For mildere luftveisinfeksjoner er nettopp slik direkte kontakt viktig for smitteoverføring. Alvorlige, smittsomme virusinfeksjoner som BRSV (bovine respiratoric syncytial virus) vil derimot kunne ramme alle kalvene i samme rom, men er heldigvis sjeldnere.

I grupper med stor aldersspredning og mange dyr, vil presset på de som står i automaten øke. Eldre og store kalver nær avvenning vil lettere presse ut yngre dyr og kalver som står lavere i hierarkiet. Disse har ennå et sterkt sugbehov etter å ha blitt avbrutt og vil kunne begynne og suge andre kalver istedet. Et godt og tørt liggeunderlag fører til at kalvene ligger mer og det blir mindre uro og jaging i bingen. ■

Fôringsautomater for kalv

Lars Erik Ruud – GENO

Kalvedrikkeautomater finnes i ulike versjoner, men de kan grovt deles inn i automater med fri tilgang og i datastyrte automater med styrt tilgang på mjølk.

■ Styrt tilgang til mjølk oppnås vanligvis ved hjelp av øre- eller halstranspondere som gjør at automaten kan kjenne igjen enkeltindividet og så tildele mjølk etter forhåndsinnstilte kriterier. Skal automatene fungere godt, bør det ikke være for stort sprik i alder mellom eldste og yngste kalv (maks 4 uker), og kalvene bør avvennes ved seinest 8 – 10 ukers alder.

Datastyrte automater finnes i flere versjoner:

- For tildeling av helmjølk/surmjølk
- For tildeling av tørrmjølk

- Automater som kombinerer mjølkeslagene nevnt ovenfor.

Flere av automatene på markedet kan tildele mjølk gjennom flere spener. Dette gjør det lettere å dele inn kalvene i flere og mindre grupper (maksimalt 8–10 kalver) i store besetninger.

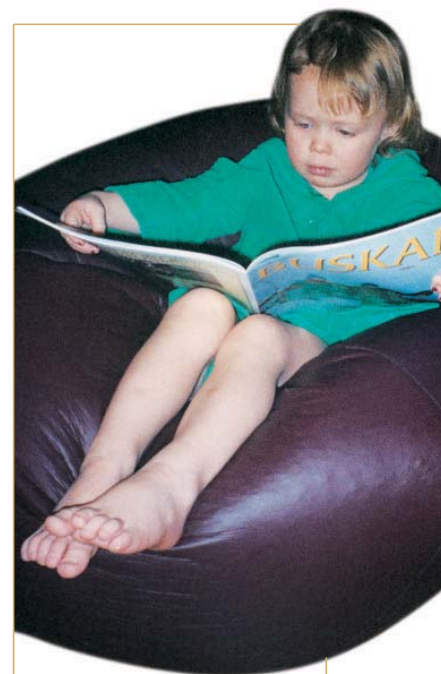
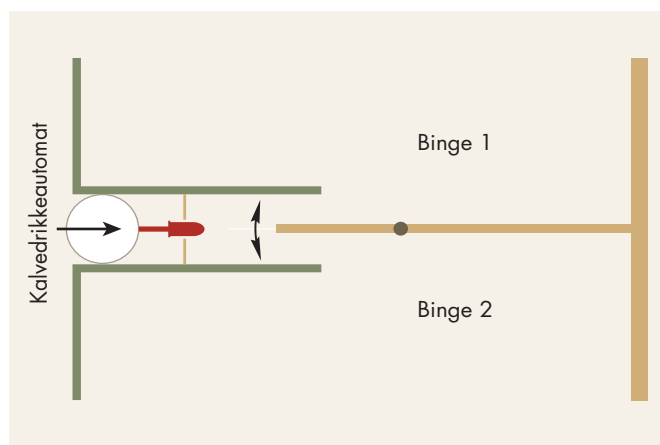
I enkelte besetninger er det problemer med kalver som jages unna og som så går bak og suger på testikler og juranlegg. For å unngå dette kan det være aktuelt å montere bakport. Bakporten kan og lages som en seleksjonsport

mellom to binger. En mulig konstruksjon er vist i figuren under. En automat kan da tildele drikke i to, tre eller fire binger noe som muliggjør en reduksjon i aldersforskjellen mellom eldste og yngste kalv og med kun en automat. Datastyrt nedtrapping av mjølk og opptrapping av kraftfôr kan gi tidligere utvikling av drøvtyggerfunksjonene og muliggjør tidligere avvenning.

Datastyrte automater kan utstyres med vekt for kalvene slik at mjølkemengden kan reduseres ut fra kalvens tilvekst basert på opptak av mjølk, kraftfôr og grovfôr.

Automater med fri tilgang på mjølk fungerer godt i varme fjøs, og anbefales under forutsetning av godt reinhold og at det benyttes riktig syrnet mjølk. Denne typen kan ofte lages på gårdsverkstedet ved hjelp av for eksempel ei tønne og spener med slange ned i tønna. Den egner seg kun for fôring med kald (ca 15°C) syrnet mjølk. Godt reinhold av spene og automat er viktig for god funksjon og for å redusere faren for smittespredning. Flere leverandører anbefaler daglig vask med vaskepropp og ukentlig hovedvask. Automatene må også kalibreres jevnlig for å være sikker på mjølke kvaliteten. Systemer med mjølk tildeling ved hjelp av spene, fungerer godt og anbefales framfor tildeling av mjølk i botte. ■

Figur 1. Skissen viser hvordan ei grind kan brukes for å dele opp store kalvgrupper i mindre grupper med samme automat. Ei bevegelig grind hengsles slik at den kan betjenes fra begge sider. Når en kalv er inne i automaten, stenger den samtidig for adkomsten fra den andre bingen.

Ung BUSKAP-leser

■ Fra Guri Størvold har vi fått dette bildet. I brevet som følger skriver hun: «Jeg kunne ikke dy meg – jeg måtte sende dere dette bildet av min niese som leser bladet med stor interesse. Lille Annika Størvold er 2,5 år og odelsjente til en gård i Steinkjer. Der i huset er det hun som «leser» BUSKAP først, mest og best. På grunn av de flotte dyrebildene selvfølgelig!»

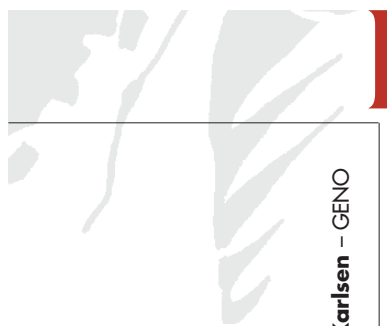
Slik minnes vi om at BUSKAP også har små lesere, som en dag blir store bønder.

Annika har fått en liten overraskelse i posten.

Avl i buskapen – vel installert

HVA? NÅ

Astrid Karlsen – GENO

I tidligere utgaver av BUSKAP har vi beskrevet hvorfor det er så viktig at du som produsent bruker avlsplan, og også hvordan du skal gå fram for å få lastet ned og installert programmet. Dette er en relativ omfattende artikkel som beskriver detaljert flere av funksjonene i Avl i Buskapen. Sitt gjerne ved datamaskinen mens du leser, og prøv deg fram etter hvert. Det er ikke mulig å ødelegge programmet ved å bruke ulike funksjoner, så her er det bare å sette i gang!

Når du har installert Avl i Buskapen på din pc og blitt autorisert (BUSKAP nr 3-2003), kan du klikke på ikonet for Avl i Buskapen og du kommer inn i programmet. Se på skjermbildet og gjør deg kjent med de valgmulighetene du har. På den blå linjen øverst i skjermbildet ligger versjonsnummeret til programmet du har installert, dette er det greit at du legger merke til. Som bruker vil du få beskjed på e-post når vi legger ut en ny versjon av programmet, og vi vil opplyse hvilke versjoner av Avl i Buskapen som må oppdateres. Dette henviser til versjonsnummeret som står på denne linjen.

Nedlasting av data

Ser du videre på skjermen, er neste linje en meny-linje. De viktigste me-

nyvalgene er *Sende/hente data*, *Data om buskapen*, *Planlegging* og *Hjelp*. Videre finner du til høyre i skjermbildet et vindu som heter produsentoversikt. Nå er første steg å laste ned oksedata og deretter alle data om buskapen. Når du gjør dette må du være oppkoblet mot internett, men når alle data er lastet ned på din pc, kan du jobbe med avlsplanen uten internetttilkobling, da ligger alle data lagret lokalt på din pc. Nedlastingen kan ta fra noen sekunder til noen minutter, avhengig av om du har en analog linje, ISDN- eller ADSL-tilknytning.

Henting av oksedata

Når du henter oksedata må du oppdatere programmet med alle opplysninger om de ulike oksene. Dette gjør du bare hver gang det er lagt ut nye okser.

- 1) Start med å hente oksedata. Klikk på menyvalget *Sende/hente data*, og velg *Bestill oksedata*. Svar bekræftende på at du vil overføre oksedata. Du får beskjed om at datafil og følgefil er klargjort for overføring, klikk på *OK*.
- 2) Velg på nytt menyvalget *Sende/hente data*, deretter valget *Send bestilling*. Du får beskjed om at det er klart for overføring av oksedata, når du klikker *OK*

I denne artikkelen skal jeg presentere hvordan du kan sette opp en avlsplan, og hvordan du skal gå fram for å lage en utvidet, detaljert avlsplan.

starter overføringa. Dette kan ta litt tid! Når overføringen er ferdig klikker du på *OK* og bildet på skjermen blir borte.

- 3) Til slutt velger du *Sende/hente data* og deretter *Import oksedata*. Du får beskjed om hvor mange okser det er hentet inn opplysninger for.

Din egen besetning

Nå må du hente ned data for kyrne i buskapsen din. Dette skjer på tilsvarende måte.

Minstekravkrav til aktuelle seminokseemner/toppkalver.	
Egenskap	Krav
Farens nummer	Alle eliteokser + SRB/FAY
Kalvens avlsverdi	10
Moras avlsverdi	8
Moras mjølkeindeks	103
Mjølk (kg protein)	98
Proteinprosent	98
Kjøtt	98
Hastighet	97
Lekkasje	98
Jur	98
Lynne	98
Fruktbarhet	98
Kalvingsvansker far til kua	98
Dødfødsler far til kua	98
Dødfødsler far til kalv	98
Mastfitt	98
Bein	98
Andre sjukdommer	97

- 1) Klikk på *Sende/hente data*, velg *Bestill buskapsdata*. Ditt eget produsentnummer vil komme fram i neste skjermbilde. Hvis du dobbeltklikker på produsentnummeret blir denne linjen grønn. Klikk da på *Bestill grunnlag*, og klikk deretter på *OK* når du får beskjed om at datafil og følge fil er klargjort for overføring.
- 2) Velg *Sende/hente data* på menylinja, og klikk på *Send bestilling*. Klikk *OK* for å starte overføringa, og deretter *OK* for å vente på svar. Når overføringa av data er ferdig klikker du på avslutt.
- 3) Til slutt velger du *Sende/hente data* og deretter *Import buskapsdata*.

Alle data er nå lagret i programmet, og du kan sette opp avlsplan for besetningen din. Nå er det helt opp til deg selv hvor mye tid og innsats du vil bruke og hvor detaljert du vil lage planen. På enklest mulige måte tar det deg omtrent to minutter å sette opp en avlsplan når du har lastet ned data!

Data om buskapsen

Det er ikke mulig å gå detaljert gjennom alle opplysningene som ligger inne i programmet, men som bruker kan du få mye informasjon under menyvalget *Data om buskapsen*. Første valg her er *Okser i bruk*. Her får du oversikt over hvilke okser GENO tilbyr som seminokser denne sesongen. Noen okser er krysset av. Det betyr at de er standard eliteokser og anbefales brukt i buskapsen. Hvis det er en okse du ikke ønsker å bruke i besetningen din, kan du velge den bort ved å klikke på krysset slik at dette forsvinner. Oksene som ligger uten krysset er andre okser som GENO tilbyr sæd av, det kan være okser med

lite sædlager, kjøtt+ okser, andre raser og lignende. Hvis du vil bruke noen av disse klikker du slik at du får fram et kryss. Når du er fornøyd med de oksene du har valgt, klikker du *Lagre* nederst i skjermbildet. Har du valgt inn okser som ikke er med i standardutvalget er det viktig at du husker at dette er okser som inseminatoren ikke nødvendigvis har på dunken, og som du må gi beskjed om at du ønsker å bruke.

Under *Data om buskapsen – Alle okser*, ligger en oversikt over alle okser som har fått beregnet avlsverdier i Norge gjennom tidene. Avlsverdien er den som oxen har i dag, altså justert for tidens tann. Blar du gjennom listen vil du se at 2052 Mauland i sin tid var så bra at den framdeles har 8 i avlsverdi.

Under *Data om buskapsen – Indeks alle dyr* får du opp en oversikt over alle hodyra i besetningen. Her får du oversikt over avlsverdi, avstamning og også kuas indekser for hver enkelt egenskap. Det er dette som danner utgangspunktet når rett okse blir valgt til rett ku. Hvis du vil se gjennomsnittlig avlsverdi og indeks i besetningen velger du *Data om buskapsen – Middell avlsverdi/indekser for buskapsen*. Du har også mulighet for å beregne hvilken avlsverdi en kalv vil få ved å bruke *Data om buskapsen – Beregning avlsverdi/indekser enkeltstyr*. Fyll inn hvilken far, morfar og mormors far du vurderer å kombinere, så beregner programmet avlsverdi og indekser.

En enkel avlsplan

Etter å ha studert avlsverdier og indekser for buskapsen kan vi prøve oss på en avlsplan. Velg *Planlegging* på menylinja, klikk på *Ny avlsplan*. Du får opp en oversikt over

Fortsetter neste side

Avl i buskapen...

Fortsetter fra foregående side

buskapens kyr og kviger. I dette skjermbildet ligger opplysninger om alle hodyr. Første kolonne, 'Skal bedekkes', må fylles ut. Her krysser du av for hvilke dyr som skal bedekkes. Kyr som allerede er bedekt vil være kryssset ut, og det er oppgitt hvilken okse som er brukt. Når du har merket av hvilke dyr som skal bedekkes, klikk på knappen *Beregning* nederst i bildet. Du får da spørsmålet 'Ønskes avlsplan kjørt i 2 omganger?' med svaralternativene *Ja* og *Nei*. Svarer du *Nei*, vil programmet både velge *oksekategori* (ungokse eller eliteokse) og sette inn rett okse til rett ku – og dermed har du fått ut en enkel, men helt grei avlsplan!

En litt utvidet avlsplan

Velger du *Ja* på spørsmålet om å kjøre avlsplan i 2 omganger, vil programmet først sette inn oksekategori. Du får da opp et skjermbilde med buskapens hodyr der feltet 'oksekategori' er fylt ut. Programmet vil da ha valgt eliteokse (E) eller ungoxse (U) til kyrne. Du har mulighet for å endre på hvilke kyr som skal ha E og U, men pass på at det blir brukt ungoxse til nok kyr, hvis ikke vil programmet stoppe fordi sædfordelingsreglene ikke følges. I tillegg til E og U, kan du også velge andre oksekategorier (kjøttfe og gamle raser). For å skifte oksekategori klikker du på feltet for kuas oksekategori. Det kommer da opp en liste på skjermen, og du velger kategori ved å klikke på den du ønsker.

Når du er fornøyd med oksevalget, er det på tide å begynne å tenke på *egenskapsvalget*. Du kan velge egenskap både for buskapen og for hver enkelt ku (individegenskap) som skal insemineres med en eliteokse. Når du velger egenskap sikrer

du at det blir brukt en okse som har spesielt god indeks for denne egenskapen. Buskapsegenskap finner du i øverste del av skjermbildet som viser oversikten over buskapens kyr og kviger. Klikker du på pilen, vil du få opp en liste over aktuelle buskapsegenskaper. Velg den som er mest aktuell for din buskap. Er det ingen spesiell egenskap som alltid går igjen når du velger okser, bør du la dette feltet stå åpent. På samme måte kan du velge opp til to egenskaper det skal legges vekt på når det blir valgt ut okse til en ku ved å klikke på 'Egenskap 1. valg' og 'Egenskap 2. valg'. Du kan selvfølgelig ikke velge egenskaper til kyr som skal insemineres med ungoxse. Prioriter egenskapsvalg bare til noen få dyr, spesielt hvis du har valgt buskapsegenskap! Setter du inn for mange egenskaper finner ikke programmet mange nok okser å velge mellom, og du vil få en feilmelding på skjermen om at avlsplankjøringen er stoppet. Da må du fjerne noen egenskapsvalg og prøve på nytt. Neste gang du skal sette opp planen vil det ligge lagret hvilke dyr du merket av for bedekking, og hvilke egenskaper du valgte sist. Du må da bare gjøre eventuelle rettinger og tilføyninger.

Ferdig avlsplan – toppkalv?

Når du har fått satt opp avlsplanen, får du opp et skjermbilde som heter 'Ny avlsplan'. Klikker du på *Utskrift*, vil du få fram avlsplanen slik som du har fått den fra rådgiveren tidligere. Du kan skrive ut ved å klikke på den lille printeren øverst i skjermbildet, eller du kan lagre utskriften ved å klikke på den lille disketten.

Går du tilbake til skjermbildet 'Ny avlsplan', vil du se en knapp nederst i bildet som heter *Toppkalver*.

Dette er et tilbud om å planlegge toppkalver i Avl i Buskapen. Toppkalver er kalver som har så høy avlsverdi/indeks, at disse kan være aktuelle som seminokseemner for GENO. Disse er skravert med grønn bakgrunn i skjermbildet (grå bakgrunn på utskriften). Når du klikker på Toppkalv, får du opp en liste over hvilke kyr i buskapen som er aktuell som toppkalvmor, og hvilke okser som er aktuell som toppkalvfar. Du kan da velge å bruke en av disse oksene for å få inn en toppkalv i besetningen i stedet for å bruke det opprinnelige oksevalget på planen. For å være aktuell som toppkalv stilles det strengere krav til hver enkelt delindeks i forhold til i en standard avlsplan der total avlsverdi vektlegges mer. Dette kan medføre at det er andre okser som er aktuelle som toppkalvfedre enn de som ligger som 1. valg på planen. Husk at også toppkalvfedre må brukes innen sædfordelingsreglene, programmet gir deg beskjed hvis du prøver å bruke en okse for mye, følg da de anbefalingene du får på skjermen.

Den beste måten å lære seg å bruke programmet på, er å prøve seg fram! Trykk i vei og se hva som skjer! Skulle du trenge hjelp underveis kan du velge Hjelp på menylinjen, her ligger det en omfattende bruksanvisning. Synes du det er vanskelig å finne fram, finnes en annen hjelpefunksjon: Hvis du lurer på noe kan du når som helst trykke inn F1-tasten. Du vil få opp et lite skjermbilde som beskriver hva som skjer akkurat der du befinner deg i programmet. Du kan også få hjelp ved å ta kontakt ved GENO på e-post:

**geno@geno.no eller
telefon 62 52 06 00. Lykke til!**

Festmåltidet

Kyr er til forveksling lik mennesker, de eter mer når det serveres flere smaklige retter. En godt komponert fôrrasjon sikrer høy ytelse og høyt tørrstoffinnhold i mjølka.

Kyrne ligger rolig og ørter på Nafstad søndre i Ullensaker. Beitet er eng med innslag av timotei, svingel, rødkløver, kvitkløver, flerårig raigras og rapp. Forsøksringen Romerike har beitegrasforsøk på garden. Forsøkene går ut på å etterligne kuas adferd med mange høstinger per sesong. I tillegg er det utprøving av ulike frøblandinger. Avlingsnivået i disse forsøkene lå sist år på om lag 1 350 kg tørrstoff per da. Skiftene ble da høstet fem ganger.

På den andre sida av gjerdet er det et frodig skifte med grønnfôr som består av erter, hvete, bygg og havre. På neste skifte er det fôr-raps. I gårdstunet ligger et lass med mask. I tillegg føres eget valset korn. Det hjemmeavla kraftfôret består av 60 prosent bygg, 30 prosent havre og 10 prosent erter. I buskappen brukes 60 tonn eget korn i løpet av året. Ungdyra får kun eget valset korn, mens kyrne får Favør elite i tillegg. «Fødermesteren», Lars Egil Lauten, er opptatt av at han til enhver tid ønsker færrest mulig kyr for å fylle kvota. Det er tilpassing etter dagens tilskuddsordninger. For å oppnå høy ytelse legger han stor vekt på komponering av fôr-rasjoner. Lars Egil mener nettopp det er nøkkelen til å få kyrne til å mjølke.

Indikatorer

Adferden på kyrne, mjølkemengde sammen med parametere som urea, protein og fettprosent i mjølka er indikatorer som brukes aktivt.

– Jeg legger merke til hvordan avføringa er, samtidig er jeg opptatt av at kyrne virker mette når de hentes fra beite. Da er jeg trygg på at beitet er godt nok. Når de kommer inn fra beite klarer de likevel ikke å stå i mot fristelsen når jeg serverer

nyslått grønnforblanding. Her på garden prøver vi å styre fôringa slik at kyrne eter opp tildelt kraftfôrmengde og grovfôr. På toppen av det hele er det alltid plass til dessert i form av mask og litt høy. På stabil vinterfôring er det enklere å holde ytelsen oppe. Har du komponert en fôrrasjon som fungerer så går det av seg selv. Sommeren byr på langt større utfordring. Derfor er jeg opptatt av å legge arbeid i beitepussing, gjødsling, skifteinndelinger og at ulike typer grønnfôr tilleggsføres. Jeg pusser beitene etter to avbeitinger og gjødsler fire ganger i løpet av sesongen med fire kilo nitrogen per gang. Jeg starter med få skift først på våren og utvider etter behov utover sommeren. I grønnfôrblandinga velger jeg sene sorter slik at fordøyeligheten holdes høy så lenge som mulig. Når grønnfôret får et snev av gulfarge er det for gammelt, forteller Lars Egil Lauten.

Langbås og rundballer

Vinterstid stenges kyrne fra fôrbrettet 16 timer i døgnet. Til tross for dette omsetter de store mengder fôr. Sjukdomsbildet i besetningen er som landsgjennomsnittet per årsku. Regnet per liter mjølk produsert er det lavt. Garden har driftsopplegg for rundballer. Rundballene merkes nøye, slik at det er mulig å komponere gode fôr-rasjoner. Det

brukes ensileringsmiddel etter norm. Valg av ensileringsmiddel varierer i forhold til tørrstoffinnhold i massen. I tillegg til rundballer får kyrne mask og høy gjennom hele vinteren.

Prioriteringsliste

De faktorene som opptar Lars Egil mest når han jobber med fôring er:

- Avføring og holdutvikling
- Mjølkemengde og tørrstoffinnhold
- Kyrne skal ete opp kraftfôret
- Kyrne eter opp grovfôret, men har mulighet til å vrake det dårligste
- Grovfôropptak

– Jeg bruker tida i fjøset slik at jeg hele tida tenker kostnader på fôr. Eget kraftfôr er det billigste fôret jeg byr kua. En kilo bygg er det samme som én førenhet. Når det gjelder blaut silo må jeg føre 8–10 kilo for å gi kua samme energi. Når en tenker på egen helse, arbeidstid og behov for mekanisering er jeg usikker på at all rådgivning som går i retning av å få i kua så mye grovfôr som mulig nødvendigvis er det beste rådet. Jeg bruker glatt fire FEm eget valset korn og 10–12 FEm innkjøpt kraftfôr til kyr som mjølker godt. Når det gjelder avl legger jeg stor vekt på kilo protein. Bagrunnen for dette valget er jeg tenker at de oksene som utmerker

Laktasjonskurva for gromkua nummer 466 Salo.

Far til kua er 4939 Rånes. Morfar til kua er 4537 Åse. Kua er førstegangskalver. Kalvingsdato 14/2. Inseinert 21/5 – 5277 Ullsaker

Veiedato	19/2	11/3	11/4	15/5	18/6	10/7
Mjølk	27,2 kg	38,6 kg	41,8 kg	36,6 kg	34,4 kg	32 kg
Kraftfôr	2 + 4	8 + 4	11 + 4	11 + 2	11	9,5

Tallene viser antall FEm Favør elite pluss antall FEm eget valset korn. I perioden uten eget kraftfôr brukes Favør 30.

Nafstad søndre i Ullensaker kommune

- Brukere: Iren og Lars Egil Lauten.
- Kvote 227 tonn. • Areal: 315 da eget.
- 35–40 kalvinger per år. Framføring av alle fødte okser. I tillegg innkjøp av 10–15 oksekulver per år.
- Ytelse: 8 400 kg siste 12 mnd.
- Tørrstoffinnhold: 3,43 % protein – 4,09 % fett.

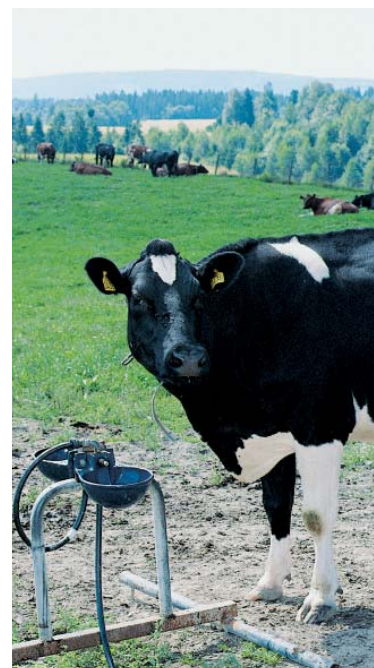
Skifteplan inkludert leid areal

185da gras til silo og høy
(Enga ligger i fire år) 3 slåtter.
Surfôr + 10

72 da med beitefrøblanding.
Beitefrøblandinga er Surfôr beite + 10
389 da korn.

Grønnfôr til direktehøsting 15 da.

Fôrraps til direktehøsting 5 da.

■ Permanent opplegg for vann sikrer kyrne friskt drikkevann og er arbeidsbesparende.

seg på det kriteriet i Norge må ha enorm mengde til å omsette fôr. Har jeg ei god ku med dårlig avlsverdi, så bruker jeg gjerne en toppokse på den også, forteller Lars Egil Lauten.

Gard i utvikling

De unge brukerne er opptatt av at garden skal være en god arbeidsplass framover. Driftsopplegget endres i takt med tida. De er ikke fremmede for at de i framtida kanskje må basere seg på å stille flere kyr. Tenker de rasjonelle måter å gjøre arbeidet på så mener de at det er fullt mulig. De opplever den generelle pessimismen i landbruket som ei utfordring. I tillegg er et etter hvert veldig lite produsentmiljø en svakhet. Det er langt mellom naboene. Produsentlaget er derfor en svært viktig møteplass. ■

Over:

- **Frodig grønnfôr er godt tilleggsfôr. Sene sorter sikrer at kvaliteten holder seg lengre.**

Til venstre:

- **Iren, Lars Egil og sønnen Johan trives med å være mjølkeprodusenter.**

Vi i TINE

Felles fôrmiddelvurdering for drøvtyggere i Norden

TINE Produsentrådgivning er med i et nordisk prosjekt som skal bidra til mer kostnadseffektiv storfeproduksjon i Norden og styrke våre medlemmers konkurransevne, forteller Lars Bævre, fagsjef i TINE Produsentrådgivning.

■ Rådgivningsorganisasjonene i Norden med utspring fra mjølkeprodusentmiljøene, Dansk Kvæg, Svensk Mjøl, TINE og Bændasamtök Islands har blitt enige om å prøve å finne fram til en felles nordisk plattform for fôrmiddelvurdering til storfe. I dag benyttes tre forskjellige systemer for angivelse av fôrmidlenes energiverdi i disse landa. Sjøl om vi alle i prinsippet benytte oss av samme system for angivelse av proteinverdi, benyttes det ulike faktorer i utregningen slik at samme

fôrmiddel får ulike verdi i de ulike land. Dagens systemer begynner å bli foreldet og har klare mangler i forhold til den kunnskapsutvikling som har skjedd innen fôringsfaget de senere år.

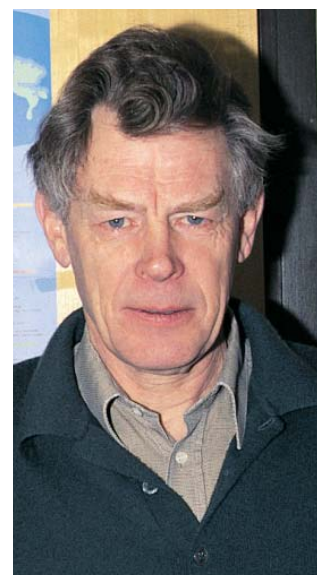
Spare ressurser

Bævre poengterer videre at ved å samarbeide om modernisering av fôrmiddelvurderingen og satse på ett felles nordisk system, håper man å spare ressurser både nå i forbindelse med sjølve moderniseringen og senere. Et felles

system gjør det mulig å samarbeide og dele på kostnader både til nødvendig vedlikehold og oppdatering, og til utvikling av dataprogram og andre rådgivningshjelpemidler med basis i systemet. Felles fôrmiddelvurderingssystem vil også gjøre det mye enklere å utveksle fagstoff og kunnskaper innen storfeføring mellom de nordiske land.

Klart høsten 2005

Samarbeidet er organisert som et prosjektet med navnet «NorFør» (Nordic Feed Evaluation System), med deltakere fra Sverige, Danmark, Norge og Island. Finland har foreløpig valgt å stå utenfor dette samarbeidet. Målet er å ha et felles system klart til bruk høsten 2005. Valg av system skal gjøres etter en grundig

■ – Dagens systemer begynner å bli foreldet og har klare mangler i forhold den kunnskapsutvikling som har skjedd innen fôringsfaget de senere år. Derfor er det behov for nyutvikling, poengterer Lars Bævre, fagsjef i TINE Produsentrådgivning.

Oversikt over deltakere i prosjektet

STYRINGSGRUPPE:

Tone Roalkvam	TINE Produsentrådgivning
Lennart Andersson	Svensk Mjøl
Henrik Nygård	Dansk Kvæg

PROSJEKTGRUPPE:

Anders H. Gustafsson	Svensk Mjøl	anders.h.gustafsson@svenskmjolk.se
Marie Salomonsson	Svensk Mjøl	marie.salomonsson@svenskmjolk.se
Ole Aaes	Dansk Kvæg	oea@lr.dk
Rudolf Thøgersen,	Dansk Kvæg	rut@lr.dk
Gunnar Gudmundsson	Bændasamtök Islands	gg@bondi.is
Lars Bævre	TINE Produsentrådgivning	lars.bavre@tine.no
Harald Volden	TINE Produsentrådgivning/NLH	harald.volden@ihf.nlh.no

gjennomgang både av de ulike forslag til moderne systemer som finnes i Norden i dag, og andre anerkjente internasjonale systemer.

– Fra Norge er det formelt TINE Produsentrådgivning som deltar i prosjektet, men i arbeidet er man avhengig av god kontakt og samarbeide med representanter for forskningsmiljøene, kraftforbransjen, rådgivningsapparatet innenfor storfekjøttproduksjon og offentlig forvaltning, noe vi har gode erfaringer med, avslutter Bævre. ■

Torstein Steine – avlssjef i GENO

Hva er ei ku?

Lars Christian Risan har vore stipendiat ved Senter for teknologi, innovasjon og kultur ved Universitetet i Oslo. Avhandlinga han har skrive, er eit stort verk på heile 300 sider. Han fekk mykje vellæte for avhandlinga si frå opponentane, og for ein frå eit heilt anna fagmiljø er

det mykje interessant stoff å finna der.

Underteikna hadde den store gleda å sitja i salen og høyra på disputasen. Det var litt spesielt å høyra folk med til dels lite bakgrunn frå norsk husdyrbruk diskutera det me driv med i NRF-avlén.

Det kom naturleg nok fram synspunkt og vinklingar som me aldri tenkjer på.

Lausdrift på Jæren

Lars Christian Risan har gjort det antropologiske feltarbeidet i lausdriftsfjøs på Jæren. Han studerte

I juni hadde Lars Christian Risan disputas for doktorgraden ved Universitetet i Oslo basert på ei avhandling om NRF. Tittelen på avhandlinga er «Hva er ei ku?» med undertitel Norsk Rødt Fe som teknovitenskap og naturkultur.

«Avl i buskapen er eit imponerande stykke sosial ingeniørkunst.»

■ **Lars Christian Risan legg mykje vekt på å få fram kvifor norske bønder opplever at NRF-avlen er deira apparat.**
Foto: Jan Erik Kjær

samhandling mellom menneske, dyr og maskinar. Vidare hadde han sett seg svært godt inn i NRF-avlen som samvirketiltak der han særleg såg på framveksten av NRF, og korleis avlsarbeidet fungerer. Ambisjonen med avhandlinga er å gi eit bidrag til forståing av korleis me kan leva saman med ulike naturar, så som storfe.

I første delen av avhandlinga tek han for seg lausdriftsfjøset og korleis det fungerer. Han er innoverande mange spørsmål, alt frå detaljar i oppførselen til enkeltkyr til meir overordna spørsmål om bruk av teknologi og om kultur med fjøskultur som døme.

Han har sett på kor godt alt fungerer i eit lausdriftsfjøs med tilvande folk og dyr samanlikna med oppstarten i eit nytt fjøs. Det syner svært godt at alle må læra kva som skal til, men dei må og syna vilje til å bruka teknologien. Det gjeld dyra minst like mykje som folka.

I andre delen brukar han mykje tid på det som gjekk for seg i overgangen frå stadbundne rasar til den storfeavlen me kjenner i dag. Han er inne på kva som ligg bak dei ulike avlsretningane, og syner at perioden med alle dei lokale rasane var kort og i svært sterk grad styrt ovanfrå, nemleg Staten. Med NRF og Helge Bækkedal kjem eit nytt sentralstyrt system, men den store skilnaden ser ut til å vera at her er det behova til bøndene og etter kvart dyra som er i fokus.

Dersom NRF-avlen berre var ei sentralisering av makt, som det kunne sjå ut til i starten, ville den ikkje ha overlevd så lenge. I staden for å minka i utbreiing og gradvis verta borte har den utvikla seg

vidare og fått eit svært sterkt fotfeste hos bøndene.

Sosial ingeniørkunst

I ein kort artikkel som her er det uråd å komma inn på alt som er omtala i avhandlinga, men eg vil ta spesielt for meg litt om avlsarbeidet, og kva det krev av bøndene. Lars Christian Risan legg mykje vekt på å få fram kvifor norske bønder opplever at NRF-avlen er deira apparat, og at dei opplever å kunna både velja og styra oksebruken sjølve, medan det faktisk er GENO som har plukka ut kva oksar som er eliteoksar. I denne samanhengen tek han for seg avlsplanprogrammet «Avl i buskapen». Han seier at Avl i buskapen er eit imponerande stykke sosial ingeniørkunst. Grunngevinga for eit slikt namn er at dette programmet sameinar interessene til fellesskapet og individet på ein suveren måte. NRF-avlen får rett fordeling av ungoksar og eliteoksar, og dei enkelte bøndene får velja dei eigenskapane dei ønskjer. Dermed er alle nøgde. Men det er ikkje dette programmet åleine som er ein slik suksess. Det er allereide lagt eit grunnlag for at det skulle koma. Her peikar han på arbeidet til tidlegare kontrollassistentar, no rådgjevarar, det omfattande opplysningsprosjektet som har gått over mange år gjennom Buskap og avdrått, no BUSKAP, og oksekatalogane til GENO, tidlegare NRF. Sett i samheng med alt dette er Avl i buskapen berre ei naturleg vidareføring som gjer at bøndene får best mogleg nytte av den tilgjengelege kunnskapen.

Lars Christian Risan prøver å finna svar på kva det er med den norske bonden som gjer at han let eit dataprogram og populasjons-genetisk avl verta det som styrer

avlen i eigen buskap. Noko enkelt svar er det kanskje ikkje råd å finna, men for meg ser det ut til at konklusjonen hans vert at norske bønder rett og slett har tiltru til avlsarbeidet. Dermed kjem resultatata av det vitskaplege til sin rett, og resultatata viser seg i samsvar med den teorien som ligg bak. Han samanliknar med Aberdeen Angus-avl i Skottland der det er meir tiltru til eit øva auga enn til vitskap. Det har sjølvsagt verknad på nokre eigenskapar, men i høve til alt som inngår i NRF-avlen, kjem det til kort.

Dristig og krevande

Denne avhandlinga er spesiell på mange måtar. Det kom fram i disputasen at å skriva om eit slikt tema på ein slik måte er både dristig og krevande. Storfe i samspel med menneske har vore tema for liknande avhandlingar før. Det har vore i samband med studiar av nomadefolk, til dømes i Afrika. Men å ta for seg moderne avlsarbeid i eit industrialisert land som Norge er noko nytt.

For GENO er dette eit svært interessant arbeid som kanskje kan hjelpe oss til å forstå meir av kvifor norske bønder ser ut til å vera meir lojale til eit nasjonalt avlsopplegg enn bønder i andre land. Dette er viktige punkt som me må ta tak i for å greia å halda oppe kvaliteten på avlsarbeidet framover, til beste for akkurat norske bønder.

Særleg interessant er dette i ei tid der me ser at eit avlsopplegg lett kjem i konflikt med individuelle interesser. Det skjer alt i mange land, og det har negativ verknad på kvaliteten av avlsarbeidet. Ei vidareføring av denne avhandlinga til å sjå på skilnader mellom bønder og avlsopplegg i ulike land kunne ha vore svært interessant. ■

Skuffet over økonomien i samdrifta

Anne-Grethe Berg – frilansjournalist

■ For to år siden besøkte BUSKAP Reitanfeltet samdrift i Stod i Steinkjer kommune. Samdrifta bestod av fire deltakere og hadde til sammen en mjølkekvote på 426 tonn og bygde lausdriftsfjøs med 108 liggebåser og beregnet 75 årskyr. I dag er mjølkekvoten økt noe. Den gangen – som nå – var optimismen og gleden over å jobbe sammen stor. Men samdrifta legger ikke skjul på at de er skuffet over de økonomiske betingelsene som samdrifta har fått.

– Vi føler oss lurt, overkjørt og «litt påkjørt», sier deltakerne i samdrifta og retter kritikken til myndighetene og til landbruksorganisasjonene.

– Vi ringte til og med til statsråden personlig for å forhøre oss om det ville være gunstig å starte samdrift med fire deltakere og fikk klarsignal, forteller Harry Dyrstad, en av samdrifterne.

Økonomi og fritid

Deltakerne ønsket å starte med samdrift for å få mer tid og bedre økonomi. Gårdbrukerne synes de i dag har fått mer fritid og at de i større grad kan velge å gå i fjøset, at ordningen er fleksibel i forhold til sykdom og andre ting som skal skje. Likevel er de ikke helt fornøyd.

– Hvis vår driftsform ikke er økonomisk, hva er da økonomisk? Snart er kraftfåret til to og en halv gang dyrere enn i EU og mjølkeprisen er omtrent den samme, sier gård-

Deltakerne i Reitanfeltet samdrift stortrives sammen og har tro på norsk landbruk, men er skuffet over økonomien i samdrifta.

■ Lausdriftsfjøset på Reitanfeltet samdrift rommer 108 liggebåser. I mjølkestallen mjølkes 16 kyr av gangen.

brukerne og mener de har tilpasset seg EU så langt som det går an.

– Avkorting av avløsertilskuddet og tilskuddene som var medregnet for til sammen tre fjøs – kvigefjøs og oksefjøs i tillegg til lausdriftsfjøset og tilskudd til fire brukere – falt

bort. Vi får rundt 180 tusen kroner mindre i tilskudd i året enn forventet, legger de til. I tillegg fikk kyrne store klauvproblemer og klauvspaltebetennelse etter innflytting i lausdriftsfjøset, noe som forårsaket flere hundre tusen kroner i tap av mjølk og kjøtt.

– Penger til investeringer har ikke samdrifta nå. Det er vanskelig å planlegge når en ikke kan se lengre inn i framtida enn ett til to år. Det må da kunne gå an å planlegge 25 måneder i forveien, sukker Magne Nortug og Harry Dyrstad og sparker ballen over til landbruksorganisasjonene, som gårdbrukerne mener burde kunne bruke GENO sine statistikker over inseminasjoner for å kunne forutsi markedet for kjøtt og mjølk.

Tiltak og framtid

Vi er samlet sammen med Harry Dyrstad, Magne Nor-

tug, Odd Nortug og Jan Hallvard Klæbu i sosialrommet på toppen av fjøset med vinduer mot fjøs og mjølkegrav. Praten går lett gårdbrukerne i mellom selv om de ikke er enige i alt. Magne og Odd synes ikke at nisjeproduksjon er noe de vil satse på for å få samdrifta til å gå bedre. Odd Nortug mener at omsetningsleddet tar seg for godt betalt og at nisjeproduksjonen bør være organisert. Mens Harry Dyrstad som er daglig leder i kjøttbedriften «Vilteksperten», tror at en ordning med bestilling av kjøtt rett fra gårdene vil kunne være aktuelt for samdrifta.

Som et ledd i økonomi- og tidsbesparende tiltak, forteller samdrifta at de har parret kvigene på beite med gårdsokse. Noe som gårdbrukerne innrømmer har resultert i fødselsvansker med store kalver og for mange avkom i besetningen etter samme far, men understreker også at det er vanskelig å ha kvigene stående i en fanghekk hele dagen mens de venter på at den som skal inseminere skal komme.

Mange har vært på fjøsbesøk i de to årene som Reitanfeltet samdrift har eksistert.

– Vi oppmuntrer alle som kommer hit til fortsatt produksjon og til å gjøre som oss. Vi har tro på framtida og gir ikke opp, understreker de entusiastiske gårdbrukerne i Stod som ønsker at neste generasjon får bedre betingelser, slik at de får råd til å ta over gårdene. ■

■ «Showrommet» kaller samdrifta sosialrommet sitt. Fra rommet kan en se ut over det store lausdriftsfjøset. Fra venstre Magne Nortug, Odd Nortug, Harry Dyrstad og Jan Hallvard Klæbu.

GENO driver avl og seminvirksomhet for 19 000 norske storfebønder som også er våre eiere. Vi har ca 270 ansatte fordelt over hele landet og en årlig omsetning på 215 millioner. For å styrke medlemmenes konkurransekraft, skal GENO utvikle og levere genetisk materiale og husdyrfaglige produkter til norske og internasjonale kunder. GENO sin visjon er: På lag for verdens beste storfe!

Vi søker etter flere medspillere på laget:

Regionansvarlig Nord

(Fast fra 1. januar 2004)

Regionansvarlig Vest

(Ett års vikariat fra 1. november 2003)

Ett av GENOs satsingsområder er medlemmer og kunder. Som regionansvarlig har du personalansvar for seminteknikerne og relasjonsansvar for veterinærene i området. Du skal også koordinere GENOs kontakt med rådgivere og medlemsorganisasjon i regionen.

Dette er en allsidig og svært selvstendig jobb. Vi ønsker at du er initiativrik, systematisk og trives med reising og utadrettet virksomhet. Du skal være en god partner for GENOs samarbeidsorganisasjoner i regionen.

Noen av våre øvrige ønskemål til deg:

- Du har høyere utdanning innen landbruk og/eller markedsføring
- Du er en god kommunikatør både skriftlig og muntlig
- Du bidrar til god medlemskontakt og et godt produsentmiljø

Ønsker du mer informasjon om stillingen, kontakt Kommunikasjons- og markedssjef Mari Bjørke på tlf. 90 77 83 01 eller Regionansvarlig Øst Hans Storlien på telefon 95 17 40 47.

Kort søknad med CV og kopi av attester merket "Regionansvarlig" sendes til GENO, 2326 Hamar eller via e-post geno@geno.no innen **15. september 2003**.

Spesifiser i søknaden om du søker begge stillingene.

www.geno.no

Førjulsvinteren er kurstid!

Da er det tid for ettertanke og planlegging. Vil du skaffe deg kunnskap og kompetanse om fruktbarhet og føring? Har du byggeplaner eller er du i ferd med å bygge nytt eller bygge om?

Da er Storfeskolen stedet for deg!

Storfeskolens kurs høsten 2003

Fruktbarhet, føring og økonomi

29.-31. oktober 2003

Målgruppe:

Kurset passer for alle mjølkeprodusenter som ønsker mer kunnskap om hvordan fruktbarhet og økonomi kan forbedres i egen besetning. Noe basiskunnskaper og erfaring i fruktbarhet og føring samt trening i å lese egne buskapsutskrifter vil være en fordel.

Deltagerantall:

Maksimum 22 stk.

Varighet:

Tre dager (fra kl 10.00 første dag til kl 15.30 tredje dag)

Storfeskolen

Kursavgift: kr. 3400,-
(kr. 3900,- for ikke GENO-medlemmer)

Avgiften inkluderer kursmateriell, lunsj og middag, med festmiddag på Store Ree.

For deltagere som ønsker overnatting m/frokost på Staur Gård i Stange er totalprisen kr. 4800,- (5300,- for ikke GENO-medlemmer).

Forelesere:

Veterinær Per Gillund, GENO
Professor Odd Magne Harstad,
Norges Landbrukshøgskole
Reproduksjonsforsker Elisabeth Kommisrud, GENO
Forskningsjef Magne Mo, Norges Landbrukshøgskole
Utviklingsjef Arne Ola Refsdal, GENO
Veterinær Guro Sveberg, GENO

ONSDAG 29. OKTOBER

Fruktbarhet og økonomi

- Kuas hormonsyklus.
- Demonstrasjon av kuas kjønnsorganer.
- Fruktbarhetsmål og besetningsutskrifter.
- Holdvurdering – nyttig verktøy for å bedre fruktbarhet og helse.
- Fruktbarhet og økonomi.
- Gruppearbeid.

TORSDAG 30. OKTOBER

Riktig føring – bedre fruktbarhet

- Fördyrking og førkonservering.
- Utfordringer i føring av mjølkeku.
- «Den kritiske perioden» i tida rundt kalving.
- «Den kritiske perioden» i tida etter kalving.
- Gruppearbeid.
- Festmiddag og sosialt samvær på Store Ree.

FREDAG 31. OKTOBER

Brunst- og fruktbarhetsproblemer

- Demonstrasjon av sæduttak.
- Avl og fruktbarhet.
- Brunstdiagnostikk og brunstkontroll.
- Diagnostiske hjelpemidler i fruktbarhetsarbeidet.
- Inseminasjon til rett tid – men kalven uteblir!
- Gruppearbeid.
- Oppsummering og avslutning.

GENO sin Storfeskole tilbyr to kurs for mjølkeprodusenter i oktober/november 2003:

«Fruktbarhet, fôring og økonomi»

«Framtidsrettede bygg for storfe»

Begge kursene arrangeres på
Store Ree ved Hamar.

I tillegg til vår primære målgruppe, mjølkeprodusenter, reserveres det noen plasser til produksjonsrådgivere og personell ved landbruksskoler. Kursene er også åpne for produsenter som driver ren kjøttproduksjon.

Framtidsrettede bygg for storfe

12.–14. november 2003

Målgruppe:

Kurset er spesielt beregnet på produsenter som er i plan- eller startfasen for nybygging eller restaurering/ominnredning av fjøs for storfe. Den enkelte deltager vil kunne få arbeide med egne planer og tegninger under gruppearbeid.

Deltagerantall:

Maksimum 22 stk.

Varighet:

Tre dager (fra kl. 10.00 første dag til kl. 15.00 tredje dag)

PÅMELDING:

Telefon: 62 52 06 00

Telefaks: 62 52 06 10

E-mail: birgit.asla@geno.no

Ved påmelding må oppgis: Navn, adresse, telefonnummer (arbeid/privat) og ønske om overnatting.

Påmeldingsfrist: 19. september 2003

Det er begrenset deltagerantall på begge kurs.

For nærmere informasjon kontakt
Birgit Asla ved GENO sitt hovedkontor,

tlf. 62 52 06 00

Vi ønsker velkommen til kurs med mange aktuelle fagtemaer og sosialt samvær!

Forelesere:

Bygningsplanlegger Lars Gillerhaugen, Agriplan
Professor Lasse Gravås, Norges Landbrukshøgskole
Landbruksøkonom Eivind Imislund, Løten
regnskapskontor

Fagkonsulent Lars Erik Ruud, GENO
Veterinær Guro Sveberg, GENO

ONSDAG 12. NOVEMBER

Framtidsrettede løsninger for kalver, ungdyr og mjølkekyr.

- Framtidsrettet bygging – helse og velferd for dyra.
- Kalv; atferd og oppstalling.
- Ungdyr; atferd og oppstalling.
- Mjølkeku; atferd og oppstalling.
- Om kalde fjøs.
- Bygningsfysikk og materialvalg.
- Ventilasjon.

TORSDAG 13. NOVEMBER

Løsdrift og bygningsplanlegging

- Besøksrom i fjøset på Store Ree åpent for besøk.
- Løsdrift – orientering om ulike løsninger.
- Gruppearbeid med grunnlag i kursdeltagernes planer og tegninger.
- Festmiddag og sosialt samvær på Store Ree.

FREDAG 14. NOVEMBER

Brannsikring, dyrehelse, økonomi og administrasjon

- Betong, brannsikring og gjødsellagring.
- Helse og nybygg.
- Mjølkerom – nybygg/restaurering.
- Bonden som byggherre.
- Investeringsøkonomi.
- Avsluttende diskusjon: Ombygging eller nybygg?